

BOOK OF ABSTRACT

Indian Council of Social Science Research (ICSSR), New Delhi Sponsored

**Department of Rural Economics,
Gujarat Vidyapith
in
Collaboration with**

Gandhi Research Foundation

**Organises
International Seminar
on**

**Alternative Paradigm for Sustainable Rural Transformation
11th to 13th January 2024**

INTRODUCTION

The institute with international repute that adheres to the Gandhian values of truth and nonviolence, Gujarat Vidyapith (GV), Ahmedabad is organizing an international seminar in collaboration with equally reputable institute, Gandhi Research Foundation (GRF), Jalgaon on the aforementioned theme. Department of Rural Economics is one of the core department established since the inception of higher education in GV. The fundamental objective of the department is to work toward the upliftment of the rural communities as well as marginalized section of urban populace.

Concept Note

Rural areas around the world face numerous challenges, ranging from poverty and inadequate infrastructure to environmental degradation and social inequality. Conventional development approaches often fall short in addressing these multifaceted issues comprehensively. Therefore, there is a growing need to explore alternative paradigms for sustainable rural transformation that can foster holistic and lasting improvements in the lives of rural communities.

The quest for sustainable rural transformation requires an alternative paradigm that goes beyond mainstream development approaches. Embracing a holistic strategy, this paradigm integrates agriculture, renewable energy, education, and community empowerment. It champions environmentally friendly farming practices, promoting biodiversity and reducing the carbon footprint. Information and communication technologies are harnessed to bridge rural-urban divides, enhancing access to markets and education. Microfinance initiatives empower rural entrepreneurs, fostering economic growth. Crucially, this paradigm places local communities at the center, valuing their traditional knowledge and cultural heritage. By promoting self-reliance and resilience, it paves the way for enduring, sustainable rural transformation in a changing world.

Sustainable rural transformation for a rural economy refers to a comprehensive and long-term process aimed at improving the economic, social, and environmental conditions in rural areas while ensuring that these improvements can be sustained over time. Here's a basic clarity on what it entails:

Economic Development: Sustainable rural transformation involves initiatives that promote economic growth and stability in rural areas. This may include supporting agriculture, agribusiness, rural industries, and entrepreneurship to create jobs and increase income opportunities for rural residents.

Social Well-being: It encompasses efforts to enhance the quality of life for rural populations. This can include improving access to healthcare, education, housing, and basic services to ensure that rural communities have a decent standard of living.

Environmental Sustainability: Sustainable rural transformation emphasizes responsible and eco-friendly practices. This means adopting agricultural and land management techniques that conserve natural resources, reduce pollution, and mitigate the impact of climate change.

Infrastructure and Connectivity: Developing rural infrastructure, such as roads, electricity, and telecommunications, is crucial for connecting rural areas to urban centers and markets. This connectivity facilitates economic activities and improves the overall quality of life.

Community Involvement: It involves engaging local communities in the decision-making process and ensuring their active participation in development initiatives. Empowering rural residents to take ownership of their development fosters sustainability.

Diversification of Income Sources: Encouraging rural communities to diversify their income sources helps reduce dependency on a single sector, such as agriculture, and makes them more resilient to economic shocks.

Policy Support: Government policies and regulations play a significant role in enabling sustainable rural transformation. These policies should promote fair land use, access to credit, and rural development programs that address the specific needs of rural areas.

Inclusivity: Sustainable rural transformation should be inclusive, ensuring that vulnerable and marginalized populations in rural areas, such as women, indigenous communities, and minorities, benefit from development efforts.

Long-Term Viability: The changes brought about by sustainable rural transformation should be durable and capable of being maintained over the long term, rather than relying on short-lived interventions.

In short sustainable rural transformation for a rural economy involves a holistic and balanced approach that seeks to improve economic, social, and environmental conditions in rural areas while ensuring these improvements are resilient and continue to benefit current and future generations.

Market based free capitalism are making painful and unsustainable economic transformation in developing countries. today across the world there are need to think beyond the free economic system to insure smooth and painless economic transformation process. The proposed seminar is the steps toward the discourse on the alternative Paradigm for Sustainable Rural Transformation.

There are alternatives to free market economy, and these alternatives often differ in their degree of state control or adherence to specific ideologies. Two notable alternatives are:

Command Economy, where the state or government has significant control over the production, distribution, and pricing of goods and services. These practices resulted into failed experiments. although it has some advantages like potential for reducing inequality, central planning allows for coordinated economic goals, and prioritization of public welfare.

Most of the developing economies has adopted mixed economy, which incorporate elements of both market and state-controlled systems. In a mixed economy, the government plays a role in regulating and overseeing certain industries, while others operate under market principles.

Gandhian Economic System (Economy based on Gandhian Ideology) inspired by the principles of Mahatma Gandhi, this economic system emphasizes decentralization, self-sufficiency, sustainability, and the welfare of local communities. This approach is often associated with rural development and a rejection of excessive consumerism. It demonstrated some advantages like emphasis on sustainability, community empowerment, and social justice. But there are also some limitations like it may face challenges in the modern globalized world, limited scalability, and a potential lack of competitiveness.

The effectiveness of any system can depend on various factors, including cultural

context, historical circumstances, and the specific goals of a society. Many countries today adopt mixed economies, combining market-oriented principles with government intervention to achieve a balance between economic growth and social welfare. The choice of an economic system often reflects a society's values, priorities, and political ideologies.

The seminar emphasis on "Sustainability" that could be considered as Intra and Inter-Generation Sustainability.

The Gujarat Vidyapith (Founded by Mahatma Gandhi) and the Gandhi research foundation the host institutes emphasize on Gandhian economic ideas based economic system with the prime concern to sustainability which has following consensus.

Intra-Generation Sustainability stand for sustainability that focuses on the well-being and needs of the current generation. It emphasizes the idea that development and resource use should not compromise the quality of life, health, or economic opportunities of people. In other words,

intra-generation sustainability is concerned with ensuring that current generations can meet their needs without depleting resources or causing harm to the environment to the extent that future generations will suffer.

In the context of environmental sustainability, intra-generation sustainability might involve practices that reduce pollution, conserve natural resources, and promote equitable access to clean air, water, and food for everyone. While Inter-Generation Sustainability include dimension of sustainability that looks beyond the current generation and considers the well- being and opportunities for future generations.

In the context of rural transformation sustainability means being mindful of the long-term consequences of our actions, such as ensuring that we do not exhaust finite resources, degrade ecosystems, or contribute to climate change to an extent that future generations will face significant challenges in meeting their basic needs or achieving their aspirations.

Both aspects are critical for achieving overall sustainability and responsible stewardship of our planet and its resources. Gandhian philosophy with simplicity might touch both the concept of sustainability, hence there might be some other alternative paradigm, the seminar provides the platform of expert discourse to ensure rural economic transformation is smooth and painless in developing countries.

The seminar on "Alternative Paradigm for Sustainable Rural Transformation" aims to bring together scholars, policymakers, practitioners, and community representatives to delve into innovative approaches and strategies for catalyzing sustainable development desirable transformation in rural areas. This event will provide a platform to exchange ideas, share experiences, and promote a broader understanding of alternative paradigms that can drive positive change in rural communities

Sr, No	Content	Author	Page no.
1	SAMRAS Hostel's the Way toward the Social Harmony	Dr. Geetaben Chaudhari	10
2	Public Health Expenditure and Health Benefits of Gujarat State : in the Context of Health Oriented Goals of Sustainable Development	Vadher Jagu Soma	10
3	The Role of Sustainable Development Goals (SDGs) in the Context of Rural Transformation	Bijal K Barot	11
4	Evaluating the Role of Circular Economy in Sustainable Development	Dr. VINA M. BANSAL	11
5	Innovative Technologies for Rural Transformation: Aligning with Sustainable Development Goals	Dr. ASHISHKUMR CHUDASAMA	12
6	Dependence of Rural Indian Households on Farming for livelihood	Vachaspati Shukla	13
7	Brief Review on the Relationship between Protecting Local Markets and Advancing Global Food Security in the Indian Context.	Yagya Kumari Lodhi,	13
8	Tourism with Purpose: A Blueprint for Sustainable Development	Richa Makwana Mustafa Mansuri	14
9	A Road for Rural Transformation through Participatory and Inclusive Water Management	Dr. Prashant Vadikar	15
10	"A study Of Irrigation System and its Problems - Reference to North Gujarat"	Dr. JYOTI MARDAV PANCHAL	16
11	Importance of Structural Transformation in Sustainable Development of Villages and Rural Areas	Dr. L.P Parmar	16
12	AGRICULTURAL CHALLENGES IN INDIA	DR. KAPIL P. GHOSIYA	17
13	A Study on Impact of Digitalisation on Stock Market Investment Awareness among English Medium BCom and BBA College Students of Sabarkantha District	Lalitkumar R. Chopra	18
14	Rural Renaissance: The Integral Role of Economic Services in Transformation	Dr. Vinod N. Prajapati	19
15	A comparison of costs of production and prices of selected organic fertilizers in India	Dr. Rajnikant Parsaniya	20
16	A Study of Awareness of B.Ed. Trainees with regard to Rural Transformation Goals	Dr. Aruna D. Rashtrapal	20
17	Human Rights and Sustainable Development Goals	Dr. Sarmanbhai S. Solanki	21

18	Analyzing the Impact of the India-ASEAN Free Trade Agreement on Agricultural Trade Dynamic and Rural Transformation	Prajakta Arote, Hastimal Sagara	22
19	Challenges to Agriculture and Allied Sectors in Contemporary Times	Raj Chetia	23
20	SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS in action: NAVIGATING RURAL TRANSFORMATION FOR A RESILIENT FUTURE	DR. AVANI M. BHATT	24
21	Child health inequality in Rural India in the context of sustainable development Goals	Rachana Choudhary	25
22	WASTE MANAGEMENT PRACTICES IN RURAL INDIA: PRESENT AND FUTURE SCENARIO	Priyankaben J. Sathwara	25
23	Empowering Rural Transformation through Information Technology: A Comprehensive Analysis and Prospective Strategies	Dr. Anju Gupta	26
24	A Study on popularity of Patanjali in Rural and Semi Urban Gujarat	Dr. Swati Modi	27
25	How Digital Payments and Fraud Connect: Insights from the Indian Economy	Pankaj Sharma	28
26	Relationship between Rural Industrial Sector and Technology Transformation with Particular Reference to Jaipur City	Dr Anju Gupta Ms. Shivani Raina	29
27	Rural Industrial Sector and Appropriate Technology Transformation	Dr.Payal Sharma Upadhyay	29
28	“Gandhian Approaches to Sustainable Rural Transformation: Aligning with the Sustainable Developments Goals”	Rajesh M. Boricha	30
29	WOMEN’S EMPOWERMENT FOR SUSTAINABLE RURAL TRANSFORMATION: INSIGHTS FROM JEEVIKA MODEL OF BIHAR	Akansha Kumari	31
30	Cultivating Insight: Case Studies on Alternative Practices in Rural Transformation Inspired by Tagore's Vision	Mohd Noore Islama, Dr Quazi Ferdoushi Islamb,	32
31	Rural Transformation: Requisite for sustainable development	Dr. Brijen Patel	33
32	Decentralized Administrations with Local Community Participation: A Gandhian Way to Manage and Support Sustainable Rural Transformation	Bhavin Gohil Dr. Lokesh Jain	34
33	Bridging Gender Disparities, Cultivating Sustainable Livelihoods, and Advocating for Economic Inclusivity: Policies and Practices in Rural India	Dr. Anshul Saluja	35

34	“A study Of Irrigation System and its Problems - Reference to North Gujarat”.	Dr. JYOTI MARDAV PANCHAL	36
35	SDG Connection with Rural Transformation	Rashmi Gaur	36
36	संपोषित विकास लक्ष्यों (SDG) की प्राप्ति के लिए गांधी प्रस्तावित मार्ग	नीतिनकुमार ढाढोदरा	37
37	संपोषित विकास एवं ग्रामीण परिवर्तन	डॉ. हरिभाई एम. पटेल	38
38	ग्रामीण महिलाओ में सामाजिक – आर्थिक रूपांतरण की सामाजिक –आर्थिक असर एक समाजशास्त्रीय अध्ययन	डॉ. राजेशकुमार एम्. सोसा	39
39	કૃષિમાં આવેલ સંસ્થાકીય પરિવર્તનો : એક આર્થિક અભ્યાસ	ભુપતભાઈ એસ. રબારી	39
40	सोशियल मीडियानी कुटीर उद्योगमां भूमिका (नवसारी जिल्लाना कुटीर उद्योगना संदर्भमां)	धर्मेन्द्र एम. नकुम	40
41	દા જિલ્લામાં ખાદ્ય પાકો હેઠળનો વિસ્તાર અને ઉત્પાદનમાં થયેલાં ફેરફારોનો વિશ્લેષણાત્મક અભ્યાસ	Dipikaben S.Vasave	41
42	દેશના ટકાઉ વિકાસના ધ્યેય અને શિક્ષણ ક્ષેત્ર: એક આર્થિક વિશ્લેષણ	મનીષકુમાર ગોરધનભાઈ જાદવ	42
43	ગ્રામીણ પરિવર્તન અને ટકાઉ કૃષિ વિકાસ	Dr.Mamta P. Acharya	43
44	ડિજિટલ ટેકનોલોજીના ઉપયોગ વડે ગ્રામીણ ક્ષેત્રમાં પરિવર્તન	Dr.Amita P. Acharya	43
45	કૃષિ સહકારી ધિરાણ દ્વારા ગામડાનો ટકાઉ આર્થિક વિકાસ	ડૉ.જીજ્ઞેશ પુરબીયા	44
46	આધુનિક યુગમાં નાના પાયાના ઉદ્યોગોનું મહત્વ	ડૉ. સ્મિતા તેજસ શાસ્ત્રી	45
47	સાબરકાંઠાના આદિવાસીઓમાં આવેલ ગ્રામીણ પરિવર્તન	ડૉ. સુભાષ પાંડર	45
48	ટકાઉ વિકાસ થકી ગામડાંઓની કાયાપલટ: સમસ્યા અને પડકારો:એક સમાજશાસ્ત્રીય અભ્યાસ	મહેન્દ્રકુમાર એસ. રાહોડ	46

49	ગ્રામીણ ખેતમજૂર મહિલાઓની વર્તમાન સ્થિતિ અને પડકારો	એકતા વી. ભાલીયા	47
50	આદિવાસી વિસ્તારમાં આયુષ્માન યોજના અર્તગત લાભાર્થીઓનો એક અભ્યાસ (દાહોદ જિલ્લાના ગરબાડા તાલુકાના સંદર્ભમાં)	ડૉ. સોમાભાઈ એલ. ઠાકોર ડૉ.મણીલાલ આર. પટેલ	48
51	ટકાઉ વિકાસમાં આદિવાસી સંસ્કૃતિની ભૂમિકા અને વર્તમાન સ્થિતિ	ડૉ. મંદિપભાઈ અર્જુનભાઈ ગામીત	48
52	આદિવાસી સમુદાયના શૈક્ષણિક પરિવર્તનમાં એકલવ્ય મોડેલ રેસિડેન્શીયલ શાળાઓનું યોગદાન. (ગુજરાત રાજ્યના સંદર્ભમાં)	ધર્મેશકુમાર.ડી.ચૌધરી પ્રો.આનંદીબહેન પટેલ	49
53	Estimation of Poverty: Challenges toward the Rural Transformation	Bhavana N Parmar	50
54	ગ્રામીણ ભારતમાં બહુઆયામી ગરીબી નાબૂદ કરી ટકાઉ વિકાસ હાંસલ કરવા સરકારની પહેલ	પ્રેમ કમલેશકુમાર ચૌહાણ	50
55	ટકાઉ વિકાસમાં વારલી આદિવાસીની ભૂમિકા	પુષ્પાબેન ચંદુભાઈ નિકુળિયા	51
56	ભારતમાં ગ્રામીણ આરોગ્ય ટકાઉ વિકાસનું વિશ્લેષણ	Patel Urvisha J Dr. Dilip L. Varsani	52
57	A Statistical Study of the Effects of Changes in Agricultural and Industrial Index on National Income in India (Regarding Years 2011 to 2023)	DR.Yogesh N vansiya Divya R Raval	53
58	ગ્રામીણ વિકાસમાં આરોગ્યની ભૂમિકા: 'હરરજનબાંધુ' લેખના સાંદર્ભે	કિષ્નાબેન મહેશભાઈ ભગત	54
59	બાગાયતી પાકોનું આર્થિક વિશ્લેષણ: ગુજરાતના સંદર્ભમાં	ડૉ.હેમાલીબેન એ. દેસાઈ યોગિતા બી. મિસ્ત્રી	54
60	નમોદા જિલ્લાના ખેડૂતોની કૃષિને સમયા એક પડકાર (સાગબારા તાલુકાના સંદર્ભમાં)	પ્રશાંત.આર.કોઠારી	55
61	ગુજરાતના આદિવાસી સમુદાયમાં ગરીબીની સમસ્યા	સંજયકુમાર બી પરમાર	56

62	તાપી અને ડાંગ જિલ્લાઓમાં સ્વ-સહાય જૂથોનો અભ્યાસ	Ms. Falguni Vasava Dr. Jignesh Kauangal	57
63	તાપી જિલ્લામાં વાવેતર વિસ્તાર અને ઉત્પાદન	Mr. Amit A. Valvi Dr. Deepak S. Bhavsar	58
64	ગ્રામીણ રૂપાંતરણની પ્રક્રિયા અને માનવ વિકાસ: બોટાદ જિલ્લાના સંદર્ભમાં	ડૉ.સોનલ ધુધાભાઈ ઝાંપડિયા	58
65	વિમુક્ત સમુદાયમાં આવેલ ગ્રામીણ પરિવર્તન	દેવેન્દ્ર જી. સોલંકી	59

IMPORTANT NOTE:

The above does not include those abstracts either with technical problems or surpasses deadlines of submission.

SAMRAS Hostel's the Way toward the Social Harmony

Dr. Geetaben Chaudhari (Assistant Professor)

**Organization:- Smt. M.C. Desai Arts and Commerce College, Prantij
National Highway No.08, Kamalpur, Prantij, Dist. Sabarkantha, Gujarat – 383205**

Mobile No.: 9904618093 Email Id geeta.chaudhari2411@gmail.com

Abstract

Heterogeneity is a prime characteristic of Indian society. Rigid mine set with Caste variation in some orthodox groups play their roll to widen the differences. Student should have no differences one another but somehow it enters in students' life. Our academic hostels are also facing the issue of caste differences. Students with so called lower castes have feeling of caste discriminations. The most caste-sensitive place in students' life is hostel. We have lots of evidence in which students face trough caste discrimination in past. New India needs harmony of the society. We can expect that student facilitated by SAMRAS hostels would be more socially harmonized. Talent should be inculcated and assisted by state. SAMRAS hostels are performing in the same direction. SAMRAS harmonious society can be achieved by harmonious students and SAMRAS hostels are facilitating toward the harmonized students to build the new India.

Keywords: SAMRAS, Hostel, Dalit, Chhatralay

Public Health Expenditure and Health Benefits of Gujarat State : in the Context of Health Oriented Goals of Sustainable Development

Vadher Jagu Soma, Research Scholar

Department of Economics, School of Social Sciences,

Gujarat University, Ahmedabad

Abstract:

In order to achieve the goals of health-oriented sustainable development in the state of Gujarat, the implementation of some important schemes of the state government has achieved good results in the state of infant mortality rate, maternal mortality rate etc. Due to increase in government health expenditure in Gujarat state and various health related programs. As a result of Immunization, Chiranjeevi Yojana, Balasakha Yojana, School Health Inspection Program,

etc., several sustainable development goals related to health have been achieved in the state of Gujarat today. In order to achieve better results in this direction, there is a need to increase rural public health facilities.

Key words: Public health Expenditure, Health benefits, Good Health, Health Goals,

The Role of Sustainable Development Goals (SDGs) in the Context of Rural Transformation

Bijal K Barot (Lecturer) Department of Economics

C.B Patel Arts College, Nadiad (387001)

Abstract

This study explores the pivotal role of Sustainable Development Goals (SDGs) in the context of rural transformation. Sustainable agricultural practices play a crucial role in transforming rural communities. By adopting techniques such as crop rotation, organic fertilizers, and water conservation, farmers can improve productivity and livelihoods in an environmentally friendly manner. These practices offer economic benefits by increasing profits through higher yields and reduced input costs. Socially, sustainable farming improves public health, food security, and equity. Environmentally, it mitigates climate change impacts and conserves natural resources. However, implementing sustainable agriculture faces challenges like lack of awareness, access to resources, and policy support. Overcoming these obstacles requires efforts from farmers, scientists, policymakers, and organizations. By promoting sustainable practices through crop diversification, organic fertilization, crop rotation, and resource conservation, rural areas can thrive while protecting the environment. Through sustainable agriculture, rural communities can experience lasting social, economic, and environmental rewards, fostering a brighter future for all.

Keywords: - SDGs, Sustainable Development, Rural Transformation

Evaluating the Role of Circular Economy in Sustainable Development

Dr. VINA M. BANSAL (G-SET, Ph.D.)

Assistant professor in ECONOMICS

TM Arts College - KOTADA SANGANI

Abstract:

This research paper delves into the critical examination of the role that the circular economy plays in fostering sustainable development. As humanity faces unprecedented challenges related to resource depletion, environmental degradation, and climate change, a shift towards circular economic models has gained prominence as a potential solution. The paper analyzes the principles and practices of the circular economy, exploring its implications for economic, social, and environmental sustainability. Through case studies and empirical evidence, the research aims to provide a comprehensive understanding of the circular economy's impact on resource efficiency, waste reduction, and its potential to contribute to the achievement of sustainable development goals.

Keywords: Circular economy, sustainable development, resource efficiency, waste reduction, environmental sustainability, social sustainability, economic sustainability.

Innovative Technologies for Rural Transformation: Aligning with Sustainable Development Goals

Dr. ASHISHKUMR CHUDASAMA
Assistant professor in ECONOMICS
GACC College Jam – Khambhaliya

Abstract:

Rural development remains a global challenge, with numerous communities facing persistent socio-economic disparities. This research paper explores the transformative potential of innovative technologies in addressing the multifaceted challenges of rural areas, emphasizing alignment with the United Nations' Sustainable Development Goals (SDGs). By harnessing cutting-edge technologies, this paper aims to provide insights into how rural transformation can be achieved, fostering sustainable development and inclusive growth.

The paper begins by outlining the current state of rural development and the pressing issues that impede progress, such as limited access to education, healthcare, and economic opportunities. It underscores the importance of adopting a holistic approach that integrates innovative technologies to catalyze positive change. The technologies under consideration include but are not limited to information and communication technologies (ICTs), precision agriculture, renewable energy solutions, and decentralized infrastructure.

Keywords: rural development, sustainable development goals, innovative technologies, Internet of Things, renewable energy, digital platforms, case studies, ethical considerations, policy implications.

Dependence of Rural Indian Households on Farming for livelihood

Vachaspati Shukla ,Assistant Professor

Sardar Patel Institute of Economic and Social Research, Thaltej, Drive-in-Road,

Ahmedabad-380054, Gujarat, India Email: vachaspatishukla@gmail.com

Abstract

The purpose of this article is to investigate rural households' reliance on farming for a living. It is examined using a variety of criteria. The reliance of rural households on the farm sector varies depending on the parameters used: 54% engage in some farm activities, 21% are totally dependent on farming, and 31% obtain more than half of their income from farming. We see two types of transformations: households moving away from agriculture and agriculture households reducing their reliance on farming. In India, only a small percentage of agriculture household earn a monthly farm income more than Rs. 10,000. This is earned by only 1%, 2%, and 3% of agriculture households in Jharkhand, Odisha, and West Bengal, respectively. Nationally, 77.6% of agriculture households are unable to earn a subsistence level of income through farming. Farming is 25% overloaded at a level of farm income equivalent to subsistence.

Keywords: Agriculture Household, Farming, Income distribution, Rural Livelihood, Rural Transformation

Brief Review on the Relationship between Protecting Local Markets and Advancing Global Food Security in the Indian Context.

Yagya Kumari Lodhi,

PhD Student, Department of Rural Management, Gujarat Vidyapith, Ahmedabad

Abstract:

A comprehensive analysis of the balance between guarding domestic requests and ensuring transnational food availability in India reveals the significance of a precisely designed policy that combines stock management and trade (Dev, 2015). This is particularly applicable in the environment of food quality, where India has demonstrated better quality and advanced quality decorations in its domestic requests compared to other developing countries (Vandeplas, 2011). Still, the compliance challenge posed by non-tariff measures and food safety norms in transnational trade, particularly in the fisheries sector, remains a significant impediment to India's growth (Renjini, 2016). The implicit welfare gains from food trade liberalization in India, as demonstrated by Fathelrahman (2021), further emphasize the need for a balanced approach that considers both domestic request protection and transnational food vacuity. India's domestic grain price stabilization through consumer and producer subsidies and export restrictions is shown to have caused huge financial costs and equally large welfare costs. India's heavy dependence on price-based measures causes relatively larger and more volatile fiscal burdens. The protection of diets from these hazards must be considered one of the essential public health functions of any country. The public health actors can play an important part in advocating for consumer-oriented fruit and vegetable supply policy in India.

This research delves into the complex dynamics between securing original requests and contributing to global food security within the unique environment of India. As a nation scuffling with the dual challenge of ensuring food security for its growing population while navigating the complexities of a globalized world, understanding the delicate balance between guarding original requests and sharing in the global food system is pivotal. This study aims to shed light on the interplay of various factors, providing insights that can reform both public and global strategies. By assessing various historical trends, government enterprise, and transnational trade dynamics, this exploration aims to shed light on the challenges and openings faced by India in achieving food security while engaging in the global economy.

Tourism with Purpose: A Blueprint for Sustainable Development

Richa Makwana¹, Mustafa Mansuri²

1. Research Scholar

2. Associate Professor of Economics

Email : makwanaricha06@gmail.com, mustufamansuri73@gmail.com

Abstract

Tourism is a very important tool for the economic advancement of India and for other countries also. It is among the world's fastest-growing businesses and is a big source of income for many countries. The research paper examines the multifaceted dimensions of sustainable tourism, exploring its environmental, socio-cultural, and economic impacts. This paper reviews the development of the term, beginning with a discussion of the confusion arising from the imprecise and conflicting definitions of the concept and the need to distinguish between sustainable tourism and the development of tourism on the principles of sustainable development. Attention then shifts to problems of carrying capacity, control of tourism development and the relevance of the term to mass or conventional tourism. The paper concludes with a discussion of the future direction of sustainable tourism and the likelihood of development moving in this direction. This paper reviews the development of the term, beginning with a discussion of the confusion arising from the imprecise and conflicting definitions of the concept and the need to distinguish between sustainable tourism and the development of tourism on the principles of sustainable development.

Keywords- advancement, increment, sustainable, promoting, sustainable tourism, definitions, development,

A Road for Rural Transformation through Participatory and Inclusive Water Management

Dr. Prashant Vadikar

Assistant Professor

Faculty of Commerce

The Maharaja Sayajirao University of Baroda

Prashant-be@msubaroda.ac.in

Abstract:

Water is the most important natural gift to human life to achieve health and wealth. The water management practices WHO has recognized water resources as one of the core goals of sustainable development. The study is an attempt to analyze the benefits of participatory water management practices in the Dang district of Gujarat. The government has formed water committees in each village of the district. The study evaluates the performance of the

committees on socio-economic parameters. The tribal people have achieved cost efficiency and revenue benefits from cooperative strategies. The tribal people are facing a resource crunch and water crisis, but through community partnership, they can minimize their water crisis with the government's support. The study also notes the results have not solved the water crisis and there is a need for a comprehensive water storage system in the region.

JEL Classification: R1, Q5, Z1, I3

Key Words: Regional Economics, Natural Resource Economics, Cultural Economics, Welfare Economics.

“A study Of Irrigation System and its Problems -Reference to North Gujarat”

Dr. JYOTI MARDAV PANCHAL

UMA ARTS & NATHIBA COMMERCE MAHILA COLLEGE, GANDHINAGAR.

ASSOCIATE PROFESSOR, ECONOMICS.

Jyotipanchal.jp@gmail.com

ABSTRACT

North Gujarat is naturally endowment with one of the richest alluvial aquifer of India, A study carried out four district in North Gujarat, Banaskantha, Sabarkantha, Mehsana, and Patan. In these districts uncontrolled exploitation for irrigation has resulted in many undesirable Consequences, in these areas estimated that 60 percent of the net farm output generated through groundwater use in agriculture .Tubewell irrigation Supports of the farming in Cropping Pattern, But this is despite the fact that tube well irrigation costs have increases rapidly with depleting water tables. Irrigation areas have increased steadily, even more precariously dependent upon sustainable groundwater management.

Importance of Structural Transformation in Sustainable Development of Villages and Rural Areas

Dr. L.P Parmar

Dahod Govt. College

Abstract

A comprehensive societal and economic change is in progress in many rural regions throughout the world. More and more people are moving to the cities, the role of agriculture is diminishing, while the manufacturing and service sectors are increasingly determining economic development. These developments, which shaped the fortunes of the now highly industrialized countries in the nineteenth century and those of the middle-income countries in the late twentieth century, are now confronting many countries of the developing world with major challenges.

If development co-operation measures supporting structural transformation are to meet with success, they have to be carefully tailored to the various groups of people they address. While corresponding classification models are available, they all bear numerous weaknesses. Michael Brüntrup of the German Development Institute suggests taking the “Five Rural Worlds” model of the Organization for Economic Co-operation and Development (OECD) and extending it by some cross connecting factors.

Rural transformation always involves migration processes. Often, these are viewed negatively, and a picture of exploding cities and vanishing villages is presented. In reality, however, the phenomenon of demographic mobility is far more complicated than commonly portrayed. However, people’s real-life experience shows that all three strategies matter for most multi locational households. Nevertheless, local government officials still give too little consideration to the specific challenges resulting from these livelihood strategies.

AGRICULTURAL CHALLENGES IN INDIA

DR. KAPIL P. GHOSIYA

ASST. PROFESSOR (ECONOMICS)

GOVT. ARTS & COMM. COLLEGE, VANTHALI-SORATH, DIST-JUNAGADH

Mo. 9898134642 : ghosiyakapil@gmail.com

ABSTRACT

The agri-food sector in India has undergone a sea change since the onset of the Green Revolution in the late 1960s. From an uncomfortable state of acute shortage of food, widespread hunger and heavy import dependence, the country has emerged as a net exporter and surplus producer of many agricultural commodities. The overall -effect of the Green

Revolution technology and other aspects of the -agricultural strategy and policy is that the per capita production of food in the country has more than doubled during the last 50 years, despite the 237% increase in human population.

Much of the economic activities including industrial production and supply chains, trade and commerce start with raw material supplied by the agri-food sector. It is, thus, obvious that agriculture remains a core concern in all the countries, both developed and developing ones. It is now recognised by the United Nations that Sustainable Development Goals (SDGs) for 2030 cannot be achieved without paying attention to agriculture, as 11 out of 17 SDGs are directly linked to agriculture.

Role of agriculture in growth of Indian economy and overall development of the country hardly needs any elaboration. However, this needs to be re-oriented in the light of the changing environment and requirements and to meet the new challenges, and also to harness new opportunities. This will require a shift in our approach and thinking towards agriculture from ‘pushing for incremental change’ to ‘transformational change’.

Till a few years back, the entire agriculture strategy was focused on the single motto of ‘grow more food’ at any cost. This strategy brought many positive changes like food self-sufficiency, emergence of export surplus of many commodities, better nourishment, socio-economic transformation in some regions, increase in rural wages and employment, and gradual increase in farm income. But these achievements also threw up new challenges on several fronts, and some of those are formidable and require urgent attention.

A Study on Impact of Digitalisation on Stock Market Investment Awareness among English Medium BCom and BBA College Students of Sabarkantha District

Lalitkumar R. Chopra, Research Scholar at Rai University
Research Guide: Dr Himanshu Vaidhya @ Rai University,
Saroda, Dholka, Ahmedabad

Abstract

People all over the world are moving ahead in a digital era in most of the endeavor they in, be at business, or job. We are the citizen of digital economy, is true in all aspects to deal the daily data and decision processing from lower to higher level in business, or agriculture or the government, in rural India too. The word digital economy is all prevalent and omniscare.

Meticulously stated by researchers that it is the human endeavor since last few centuries to make human work easier, earlier, faster and connected. ICT (Information and Communication Technology) Revolution that emerged in the late eighties is highly disruptive in its impact on the human society. ICT revolution connects rural population to the development at much faster pace than the earlier connecting modes like roads and electricity. Today world in general and India in particular is positioned itself as an epicenter in the transformative technology field. Government of India's NEP 2020 focus on Digital Transformation and building the Public Digital Infrastructure in academic field as well by various initiatives like Digilocker, MOOC, SWAYAM, NADA, STAR, etc which are having cascading impacts especially among the younger generation. Nowadays college students are the main processors of family online works like bill payments, documents generations and processing, online admission and scholarship application to fees payments. As mobiles are used for bill / fee payments in almost every home, needs for right Investment Awareness is crucial among college students. This paper studies the impact of digitalization on stock market investment awareness among college students of Sabarkantha District, which is more than 65 % considered rural and tribal district of Gujarat. Our research shows that nearly 75 % students of Sabarkantha District are aware of stock market awareness. Study also shows the reasons for the awareness for stock market awareness.

Keywords: NEP 2020, NISM, SEBI, RBI, IRDA, PFRDA, NSDL, CDSL, Digital Platforms and Transformation, Data Economy, FLAP, NADA, ABC, MS Excel.

Rural Renaissance: The Integral Role of Economic Services in Transformation

By Dr. Vinod N. Prajapati

Gujarat Arts and Commerce College Ahmedabad

Abstract

In the quest for sustainable rural development, the concept of a "Rural Renaissance" captures the essence of a comprehensive and transformative change. This resurgence goes beyond mere economic growth, emphasizing the integration of economic services as a linchpin for sustainable transformation. This article explores the integral role played by economic services in fostering a Rural Renaissance.

A comparison of costs of production and prices of selected organic fertilizers in India

Dr. Rajnikant Parsaniya

ABSTRACT:

In the current era, several fertilizers (manures) are used for organic farming, such as panchagavya, sheep and goat manure, poultry manure, sanjivank, gaukripa amrit, amrit pani, ghanjivamrut, Crystallised cow urine etc. This paper assesses the economic cost of the production of organic fertilizers. There is a big difference between the prices of these fertilizers as calculated by the ingredients available in rural farms and those sold on online shopping websites. Based on primary data collection from the field and secondary data based on information available on online websites, a comparison is made between the cost of production and the online prices of these organic fertilizers. Most organic fertilizers were found to be sold at double or greater prices on online shopping websites or were just not available on online shopping websites. The outcomes of this paper will help farmers and those involved in animal husbandry to explore the possibility of preparing such organic fertilizers at a much cheaper rate for personal use as well as undertaking this business opportunity as a source of income. Not only is the use of such organic fertilizers economic in the long run, but they are also sustainable options for chemical fertilizers. Besides, it assures healthy food consumption for the citizens. If the income of the farmers is to be doubled, organic and natural farming methods will have to be developed, as on this basis the farmers can move towards zero-budget agriculture by bringing down the ever-increasing expenditure on chemical fertilizers and pesticides.

Keywords: Organic Fertilizers, costs of production, online prices, comparisons

A Study of Awareness of B.Ed. Trainees with regard to Rural Transformation Goals

Dr. Aruna D. Rashtrapal

Asst. Professor

Mr. Pawan Kumar Mishra

Asst. Professor

**Shri P. K. Mehta College of
Special Education, Palanpur**

Abstract

India is a developing country. It is constantly striving to achieve the status of a developed country by 2047. But in order to become a developed India, it is not enough to change only the cities, but the rural areas also have to make a definite change and the biggest herb of change in these rural areas - the responsibility of education and teaching - lies with the teacher. A teacher is one such factor that can make any country develop. So how aware are trainees training to become teachers about the goals of rural transformation? The present research has been done to satisfy this curiosity. The present research is conducted on the subject of awareness study of B.Ed. trainees regarding rural transformation goals. Present research How conscious are the rural and urban trainees of B.Ed. towards the goals of rural transformation? That was the main purpose of knowing. The B.Ed. Trainees from Banaskantha district as a sample in research. A total of 30 B.Ed. trainees were included in the college, 15 rural and 15 urbans. A self-constructed awareness checklist was used as an instrument. The data obtained was analyzed by t-value.

Keyword: Rural Transformation, B.Ed. Trainees, Awareness.

Human Rights and Sustainable Development Goals

Dr. Sarmanbhai S. Solanki

Associate Professor

Shree M.N. Kampani Arts College, Mangrol.

Email: ssarman9@gmail.com Mo: +91 9824363802

Dr. Krunal Panchal

Research scholar, Bhakta Kavi Narsinh Maheta University, Junagadh

Assistant Professor,

Children's Research University, Gandhinagar

Email: kmpanchal515@gmail.com Mo: +91 9429297737

Abstract

Human rights are essential in achieving Sustainable Development Goals (SDGs) that leaves no one behind and are central to all its three dimensions – social, environmental, and economic. This is reflected in the transformative ambition of the 2030 Agenda for Sustainable

Development (2030 Agenda), which seeks “to realize the human rights of all” and is firmly anchored in human rights principles and standards, including the Universal Declaration of Human Rights and the international human rights treaties.

The Present paper is a conceptual paper that reveals the studies and outcomes of human rights reflected from the Sustainable development Goals. The global goals that aspire to meet the human existence and wellbeing of people all over the world to make the world a better place to live in.

Key Words: Sustainable Development Goals, Human Rights, Human Values

Analyzing the Impact of the India-ASEAN Free Trade Agreement on Agricultural Trade Dynamic and Rural Transformation

Prajakta Arote¹, Hastimal Sagara²

¹PhD Student, GLS University; ²Assistant Professor, GLS University

Abstract:

This research paper aims to comprehensively analyze the impact of the India-ASEAN Free Trade Agreement (FTA) on agricultural trade dynamics between India and the ASEAN member countries. The study investigates the multifaceted consequences of the FTA on the agricultural sector, considering factors such as trade volumes, market access, tariff reductions, and the overall economic implications on both sides. Employing a different qualitative methodology like trend analysis, frequency Ratio, Prevalence Ratio etc this research explores how the FTA as well as non-tariff measures has influenced the flow of agricultural goods, market competitiveness.

Furthermore, the paper delves into the challenges and opportunities arising from the FTA, taking into account diverse agricultural practices, policies, and the potential for cross-border collaborations. Through an in-depth analysis of trade patterns, policy frameworks, and case studies, this research contributes to a nuanced understanding of the dynamic changes in the agricultural trade landscape brought about by the India-ASEAN FTA. Insights derived from this study are expected to inform policymakers, trade practitioners, and stakeholders involved in shaping the future trajectory of agricultural trade relations between India and the ASEAN region.

Keywords: ASEAN, FTA, India, Non-Tariff Barriers, Agriculture

Challenges to Agriculture and Allied Sectors in Contemporary Times

Raj Chetia

Electrical Department

4th Year, IITRAM

Maninagar, Ahmedabad.

Abstract

The contemporary landscape of agriculture and allied sectors is marked by a myriad of challenges that demand strategic attention and innovative solutions. This abstract provides a succinct overview of the multifaceted issues affecting these crucial domains. Climate change emerges as a pivotal concern, with erratic weather patterns, temperature shifts, and water scarcity posing substantial threats to crop yields and livestock sustainability. The globalization of markets introduces complexities, characterized by trade barriers and price volatility, underscoring the need for stable and equitable market access. Addressing technological disparities among farmers is imperative for fostering resilience and sustainability, urging a closer examination of the digital divide in agriculture. Population growth, coupled with the increasing demand for food, necessitates a reevaluation of strategies to achieve global food security while maintaining environmental sustainability. Pest and disease management stand out as critical components of agricultural challenges, requiring integrated approaches to mitigate risks and enhance crop protection. Ruralurban migration contributes to labor shortages, emphasizing the significance of mechanization and skill development in revitalizing agricultural communities. The interplay of policies and institutions is explored, highlighting the role of clear, consistent policies and supportive institutions in steering agriculture towards sustainable practices. Social and cultural factors, including land ownership dynamics and gender disparities, further complicate the agricultural landscape, necessitating inclusive strategies for holistic development. Additionally, the energy dependency of the sector on fossil fuels demands scrutiny, urging a shift towards sustainable energy alternatives to mitigate environmental impact.

SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS in action: NAVIGATING RURAL TRANSFORMATION FOR A RESILIENT FUTURE

DR. AVANI M. BHATT

ASST.PROFESSOR

GUJARAT COMMERCE COLLEGE, AHMEDABAD

ABSTRACT

The purpose of this paper is to take the society to a higher level through rural transformation along with the various objectives of the SDGs. It advocates the use of natural resources in such a way that transcends the boundaries of economic, geographical, physical, social and mental development of the people so as to determine the direction of development by conserving natural resources and not at the cost of future generations.

Rural transformation is the need of the changing times to reduce urbanization and move towards rural development to create rural small scale production units as an alternative to chronic unemployment and create employment opportunities, encourage sustainable innovation, infrastructure and industrialization with rural capital investment. Alternatives and sources of facilities like water and electricity are used properly and our concept and direction of an ideal village is given.

Amongst the 17 SDGs few of them are listed below which are important for the rural transformation: -Goal-1- No poverty Goal-3- Health & wellbeing Goal-4- Quality Education Goal-6- Clean water and sanitization Goal-7- Affordable clean energy Goal-12- Responsible consumption and production Goal-16- Peace justice and strong institutions Goal-17- Public Private Partnership Model

Some of the statistical data shows that the achievement of this goals are pre-requisite conditions for the rural transformation for a resilient future.

Child health inequality in Rural India in the context of sustainable development Goals

Rachana Choudhary

Research Fellow, Department of Rural Economics,

Gujarat Vidyapith, Ahmedabad.

Abstract

Goal 3 & 10 of the sustainable development focus a great deal on maternal and child health, till date India made considerable progress in reducing maternal and child health inequality in rural areas. The aim of this paper is compressive analysis of NFHS-5 data on child and maternal health outcomes in rural areas using NFHS all round data in context of SDGs 3 and 10. After

independence govt initiate various programs and polices but challenges remain in rural areas including higher infant mortality rates, higher U5MR, malnutrition, higher prevalence of anemia amongst rural children, lack of facilities in treatment of childhood disease in rural area, lesser number of PCH is available in rural area, lack of supply in health infrastructure. 37.3% of Children population under 5 years are stunted (height-for-age) in rural area. Ratio of infant mortality and The U5MR is higher in rural residences in comparison to urban residence. Development programs in context of child and maternal health in rural residence needs to be monitored by government to achieve the SDGS by the end 2030.

WASTE MANAGEMENT PRACTICES IN RURAL INDIA: PRESENT AND FUTURE SCENARIO

Priyankaben J. Sathwara

Ph.D. Research Scholar, Gujarat Vidyapith,

Ahmedabad – 380014, Gujarat, India.

Contact – 9879677803. E-mail - Priyankasathwara18@gmail.com

Abstract: -

Giving importance to Gandhiji's ideas of cleanliness, a program named 'Swachh Bharat Mission' was launched in October, 2014 by the Hon'ble Prime Minister of India Shri Narendra Bhai Modi with the task of keeping India clean. In which solid waste management and open defecation free objectives were discussed. According to Gandhiji, "The real India lives in the villages." Along with this, a rally was organized in Champaran under the name 'Satyagraha to Swachhagraha'. The program started in two phases from 2014 to 2019 and from 2019 to 2024/25 to achieve the program objectives. considering this program, what is the situation of cleanliness in the villages of India? Looking at the reports that have come out, is there any difference between the initial situation and now? And what could change in the future at this pace? It is discussed in this article.

Key Words: - Waste Management, Vision of Gandhiji, Swachh Bharat Mission - Gramin, Present Waste Management Practices, Secondary Data Source, Future scenario.

Empowering Rural Transformation through Information Technology: A Comprehensive Analysis and Prospective Strategies

Dr. Anju Gupta

Principal & Professor

Khandelwal Vaish Girls Institute of Technology, Jaipur

Jaswant Kunwar

Assistant Professor (Department of Computer Science)

Khandelwal Vaish Girls Institute of Technology, Jaipur

Abstract

Rural development stands as a cornerstone for global progress, yet challenges persist in bridging the developmental gap between urban and rural areas. This research paper delves into the transformative potential of information technology (IT) in fostering rural development. The abstract elucidates key facets, including the current landscape of rural areas, the role of information technology in addressing developmental disparities, and a critical analysis of successful IT-driven initiatives impacting rural communities. Additionally, it explores the challenges and limitations associated with implementing IT solutions in rural settings. Furthermore, this paper proposes multifaceted strategies to maximize the integration of information technology for sustainable and inclusive rural development, emphasizing the need for tailored approaches considering local contexts, infrastructure, socio-economic factors, and the empowerment of local communities. Through an interdisciplinary lens, this research aims to provide insights, guidelines, and recommendations for policymakers, stakeholders, and practitioners to harness the potential of information technology as a catalyst for rural development, ultimately fostering holistic growth and socio-economic prosperity in rural areas.

A Study on popularity of Patanjali in Rural and Semi Urban Gujarat

Dr. Swati Modi

**Faculty of Business Administration
GLS UNIVERSITY, AHMEDABAD**

Dr. Minouti Jani

**Faculty of Business Administration
GLS UNIVERSITY, AHMEDABAD**

Abstract

This study explores the factors contributing to the popularity of Patanjali products in rural areas with special reference to Gujarat. Patanjali, a prominent FMCG brand, has successfully captured the attention and loyalty of rural consumers. The brand's success can be

attributed to various factors, including its diverse product range, competitive pricing, effective distribution network, and alignment with the preferences and values of rural communities. Patanjali offers a wide range of products that cater to the specific needs of rural consumers, including food items, personal care products, and healthcare supplements. These products are often priced competitively, making them affordable and accessible to rural consumers. Additionally, Patanjali has strategically established a strong distribution network, ensuring that its products are readily available in rural areas. The brand's emphasis on natural and Ayurvedic products resonates well with rural consumers who have a preference for traditional remedies. Patanjali's association with yoga guru Baba Ramdev has also played a significant role in building trust and credibility among rural communities. Word-of-mouth marketing and endorsements by influential personalities have further contributed to the popularity of Patanjali products in rural areas. The brand's commitment to promoting Indian culture and traditional practices has also struck a chord with rural consumers, fostering a sense of pride and loyalty towards the brand. The study has applied various statistical tools like Chi Square test, weighted Average method and frequency distribution to understand the rural markets. In conclusion, the popularity of Patanjali products in rural areas can be attributed to its diverse product range, competitive pricing, effective distribution network, alignment with rural preferences, and strategic marketing efforts. Understanding and catering to the specific needs and values of rural consumers has been key to Patanjali's success in these markets.

Key words: Brand, Distribution channels, Quality, Pricing.

How Digital Payments and Fraud Connect: Insights from the Indian Economy

Pankaj Sharma

Assistant Professor (GES-II)

Shri K. K. Shastri Government Commerce College, Ahmedabad.

E-Mail ID: sharmapankaj12011996@gmail.com

Vaibhav Gallani

Assistant Professor (GES-II)

Shri K. K. Shastri Government Commerce College, Ahmedabad.

E-Mail ID: vaibhav.gallani@gmail.com

Abstract

In the dynamic landscape of digital transactions in India, the symbiotic relationship between convenience and vulnerability has become increasingly apparent. This study aims to know

how digital payment and fraud connect in Indian economy. The primary objective of this study is to know the relationship between financial fraud with digital payment infrastructures, value of digital payments, and volume of digital payment. The data is collected through RBI's official quarterly reports from September 2022 to May 2023. The collected time series data for all the variables has been analyzed for descriptive statistics. These series were tested for stationarity using Augmented Dickey–Fuller test (ADF - unit root test), Correlogram, and time series chart. The correlation and regression analysis has been performed on this time series data using SPSS and EViews software. From the correlation results this study reveals that there is no significant correlation between value and volume of fraud with payment infrastructure, value of digital payment, and volume of digital payment. The value of UPI transactions has a significant negative impact on digital payment fraud, indicating a potential protective effect.

Keywords: Digital Payments, Financial Frauds, Payment Infrastructures, Relationship.

Relationship between Rural Industrial Sector and Technology Transformation with Particular Reference to Jaipur City

Dr Anju Gupta

Principal Khandelwal Vaish Girls Institute of Technology, Jaipur.

(Email id guptadranju@gmail.com)

Ms. Shivani Raina

Assistant Professor Khandelwal Vaish Girls Institute of Technology, Jaipur.

(Email id shivaniraina@hotmail.co.in)

Abstract

This study paper examines the changing connection between the rural industrial sector and technological advancements, with a particular emphasis on Jaipur City in India. Jaipur, known for its rich cultural legacy and traditional artisanal methods, provides an ideal setting to explore the impact of technology on rural businesses in the modern era. The study utilizes a comprehensive approach, integrating qualitative analysis, case studies, and direct observations to investigate the influence of technology on the rural industrial sector in Jaipur.

The research examines how the incorporation of digital tools, automation, and smart manufacturing techniques into traditional processes is impacting the efficiency, market dynamics, and sustainability of rural industries. The paper examines the wider socio-economic

consequences of the technological transformations in Jaipur's rural manufacturing sector. The study examines the role of technology in promoting inclusive economic growth by potentially reducing the gap between rural and urban areas and contributing to the overall development of the region.

The initial segment delineates the patterns and repercussions of digitalization in rural areas and scrutinizes the policies required to exploit the advantages brought about by technological advancements. The second section delineates several disruptive technologies and explores how governments may harness their advantages for rural areas. The final section delineates how the burgeoning prospects for rural development might serve as a mechanism to achieve nationwide and worldwide Sustainable Development Goals in the imminent 2030 Agenda.

Rural Industrial Sector and Appropriate Technology Transformation

Dr. Payal Sharma Upadhyay

Prof Poddar Management and Technical Campus Jaipur

Ph: 9351792088 Email id: payalsharmaup@yahoo.co.in

Abstract

This study article aims to emphasise the application and advantages of technology in fostering the progress of rural regions. In contemporary society, technology has become indispensable in various sectors, including healthcare, medicine, education, transportation, tourism, industry, business, management, administration, banking, and rural development. Technology mostly focuses on the use of computers and software applications. The term encompasses various connotations, including machinery, equipment, tools, abilities, knowledge, and expertise. The extensive utilisation of technology has greatly contributed to the development of rural areas, particularly in the sphere of agriculture. This successful deployment of technology has led to significant expansion and progress. This research paper focuses on several key areas: the objectives of developing technologies in rural areas, the benefits of applying technology in rural areas, the specific areas where technology can be applied, the role of information and communications technologies in rural development, the challenges faced by rural areas, and strategies for connecting energy access with rural development. This research aims to elucidate the ways in which technology advancements are beneficial for the advancement of rural communities. Rural development in India is crucial for the overall development of the country due to the fact that more than 70% of the population resides in rural areas. Therefore, focusing on rural development would effectively contribute to the development of the entire nation.

Keywords: Rural Area, Rural Development, Technology, Transformation

“Gandhian Approaches to Sustainable Rural Transformation: Aligning with the Sustainable Developments Goals”

Rajesh M. Boricha

Abstract

This study delves into the Gandhian perspectives on sustainable rural transformation and its alignment with the Sustainable Development Goals (SDGs). Mahatma Gandhi, a pioneer in nonviolent resistance and a staunch advocate for rural empowerment, proposed a vision for rural development that remains relevant in the contemporary discourse on sustainability. The research examines the core principles of Gandhian philosophy, emphasizing self-reliance, decentralization, and community-driven development.

The paper investigates the intersections between Gandhian ideals and the SDGs, seeking to identify areas of convergence and potential synergies. By analyzing key aspects such as poverty alleviation, environmental sustainability, and social justice, the research aims to highlight the applicability of Gandhian principles in addressing the multifaceted challenges faced by rural communities worldwide.

Furthermore, the study explores case studies and practical implementations of Gandhian-inspired initiatives that contribute to sustainable rural transformation. Through an interdisciplinary approach, the research underscores the importance of integrating traditional wisdom with contemporary strategies to achieve holistic and inclusive rural development.

In conclusion, this paper advocates for a renewed emphasis on Gandhian perspectives in the context of sustainable rural transformation, arguing that aligning with these principles can offer innovative solutions to achieve the SDGs. By recognizing the enduring relevance of Gandhian thought, policymakers and practitioners can foster a more sustainable and equitable future for rural communities, aligning their efforts with the global agenda for sustainable development.

Keywords

Gandhian perspectives Sustainable rural transformation, Sustainable development Goals, Self-reliance, Decentralization, Poverty alleviation, Environmental sustainability, Social justice, Inclusive rural development.

**WOMEN’S EMPOWERMENT FOR SUSTAINABLE RURAL TRANSFORMATION:
INSIGHTS FROM JEEVIKA MODEL OF BIHAR**

“Alternative Paradigm for Sustainable Rural Transformation”

Akansha Kumari

College-Seventh day Adventist Art and Science College.

Abstract

Simone De Beauvoir's famous statement "women are not born but made" is best suited in Indian context, not only today but since ages. Our society has constructed the concept of ideal woman based upon her confined roles and limited authority. But the modern woman is gradually on the path of making and constructing her community and society moving out of the shackles of limited roles and authority. This research explores the pivotal role that women of Bihar have played in empowering themselves and their community through the JEEVIKA model. The urban rural divide in the case of Indian women has been disturbing as out of the total female population of approximately 500 million, 350 million females still live in rural areas and face far more challenges as compared to their urban counterparts. Women living in the rural areas of Bihar encounter challenges in a much more accentuated manner because of its extremely high fertility rate of 3.7 resulting into an alarmingly high population having a density of 1000 persons per sq. km. The limited resource base that the state owns makes life difficult for people there, especially for the so called second gender with third highest percentage of population living below poverty line. JEEVIKA model and women's involvement in the same have emerged as a silver lining in the dark clouds made up of 35 million rural poor and rural 3.2 percent of rural jobless in Bihar. JEEVIKA has emerged as an alternative micro financing mechanism in Bihar managed by the Bihar Rural Livelihoods Promotion Society with the objective of social and economic empowerment of rural poor. This is a self-help grouping mechanism that has organized rural poor, specifically women and built their capacities systematically to develop self-employment opportunities.

Cultivating Insight: Case Studies on Alternative Practices in Rural Transformation Inspired by Tagore's Vision

Mohd Noore Islama,

Dr Quazi Ferdoushi Islamb,

Department of Educational Studies, Jamia Millia Islamia, New Delhi, 110025

Email: nooremisbahi786@gmail.coma ,qislam@jmi.ac.inb

Contact no: 8802933134a, 9818997181b,

Abstract:

In 1925, Gandhiji visited Santiniketan, where he drew inspiration from the innovative practices of Tagore's Patha-Bhavan and Sikha-Satra schools. These methods seamlessly aligned with Gandhiji's vision for a rural society, as outlined in his seminal work, Hind Swaraj. Unfortunately, our current education system predominantly focuses on the theoretical aspects of the profound philosophies of luminaries such as Gandhi and Tagore, often overlooking the practical dimensions implemented in their esteemed institutions. Consequently, theoretical knowledge takes precedence in educational institutions nationwide, sidelining practical applications.

Fortunately, the National Education Policy (NEP) draws inspiration from Rabindranath Tagore's educational model, elevating Tagore's Santiniketan to be considered for inclusion in UNESCO's World Heritage List. This article seeks to elucidate specific practical facets of these alternative schools, directly impacting the health, education, and economic aspects of students. The extraordinary skills and craftsmanship of students from Tagore's art and craft centre and artists from Kalabhavan contribute to the high esteem of different fields. Their products reflect a unique blend of tradition and innovation, embodying cultural identity and artistic finesse. The success of Sriniketan's Cottage Industries stands as a testament to Rabindranath Tagore's vision for holistic education and cultural enrichment.

This paper shall highlight the best practices relating to rural engagement and development based on Tagore's philosophy undertaken at Patha-Bhavan and Sikha-Satra schools, it shall also emphasise how these practices at Patha-Bhavan and Sikha-Satra schools relating to pisciculture, agriculture, irrigation, handloom etc be sustainable. India is most populous country in the world and it is growing economy. More than 70 per cent India is an agrarian and rural country. Through observations, interviews, and document analysis, the gathered materials seek to emphasize the potential benefits of reintegrating these practical approaches for the holistic growth and sustainable development of the country.

Keywords: Tagore's philosophy, alternative practices, Cottage Industries, rural reconstruction, self-reliance. holistic education, sustainable development.

Rural Transformation: Requisite for sustainable development

Dr. Brijen Patel

Assistant Professor Government Arts and Science College,

Nr. Rajoda Patiya, Bavla, Ahmedabad

(M) – 09510180106 E-mail: krishp98@gmail.com

Abstract:

As we are near to compete the 2030 deadline to achieve the Sustainable Development Goals (SDGs), the sense of urgency emerges to accelerate the necessary transformation pattern. To achieve these economies of the world need to frame a broad range of systems for rural transformation. Rural transformation involves sweeping changes. These include shifts in the practice of farming, a change in the use of rural areas, the migration of people across the location and sectors. A transition is under way in many of the world's rural regions. The progress and sustainability of rural development will depend in part on the attention that it receives from policy makers. The paper reviews the idea of rural development, overview of the rural world, understanding the rural transformation with context to SDGs, and finally focuses on resting the rural development for the 21st century.

Key words: Rural Transformation, Rural Development, Sustainable Development Goals (SDGs)

Decentralized Administrations with Local Community Participation: A Gandhian Way to Manage and Support Sustainable Rural Transformation

Bhavin Gohil- Research Scholar- Ph.D.

E-mail: bhavingohil63@gmail.com

Dr. Lokesh Jain- Professor

E-mail: lokeshcsrcm@yahoo.co.in

Centre for Studies in Rural Management

Faculty of Management and Technology

Gujarat Vidyapith, Nr. Income Tax Office, Ashram Road,

Ahmedabad - 380 009

Gujarat State, India. 2

ABSTRACT

Rural transformation is a continuous and unavoidable phenomenon, which includes economic, social, administrative, political and cultural changes taking place in rural areas. Such changes in the rural areas directly or indirectly affect the standard of living of the people. It is necessary to study the extent and direction of transformation in rural areas and their positive and negative

impacts on nature, biodiversity and human life. Such transformation taking place in India and the world may not be stopped or avoided but it is possible to shift it towards sustainability. Sustainable rural transformation is a comprehensive topic that requires in-depth analysis and interpretation for both the policy makers and the government. There is a special need to move towards turning rural areas into living paradigm of becoming focal points of sustainable development and providing stable livelihoods to people. In the present conceptual research paper, the researcher has discussed some ways to manage and support sustainable rural transformation through Gandhiji's decentralization model, in order to attain some specific Sustainable Development Goals (SDGs). Gandhiji's decentralization model emphasizes on promoting economic equality in rural areas, alleviating poverty and eradicating unemployment through decentralization of economic activities. If equality is to be established in the socio-economic setup in the country, it is necessary to establish a decentralized economy first. Through local community participation in decentralized administration, economic and social aspects can be better understood and appropriate policies can be formulated for them. A comparative study of the disadvantages of centralization and the advantages of decentralization is required.

Key words: Decentralization, Community Participation, Sustainable Rural Transformation.

Bridging Gender Disparities, Cultivating Sustainable Livelihoods, and Advocating for Economic Inclusivity: Policies and Practices in Rural India

Dr. Anshul Saluja

Assistant Professor, School of Education,

K. R. Mangalam University

Abstract:

Rural India holds immense potential for economic growth and vibrant communities, yet remains plagued by pervasive gender disparities, precarious livelihoods, and limited economic inclusivity. In pursuit of economic inclusivity and rural women's empowerment, the Government of India has implemented various policies targeting livelihood advancement, skill development, and resource access. This paper scrutinizes these policies and their on-ground implementation in rural settings, seeking to identify key interventions that demonstrably contribute to positive change. The methodology incorporates a detailed review of literature and policy implementation to provide a nuanced understanding of the policies' impact on rural

communities. Through a comprehensive analysis of gender dynamics, livelihood sustainability, and economic inclusivity, the paper delves into the effectiveness of these policies and strategies. By highlighting successful practices that empower rural communities, particularly women, the paper offers valuable insights for strengthening existing initiatives and paving the way for more equitable and impactful rural development. The findings presented in this abstract contribute to the ongoing discourse on fostering inclusive rural development, emphasizing the need for nuanced policies and innovative practices to create a more equitable and sustainable future for rural India.

Keywords: Rural India, Gender Disparities, Sustainable Livelihoods, Economic Inclusivity, Policy Analysis, Practices, Advocacy

“A study Of Irrigation System and its Problems -Reference to North Gujarat”.

Dr. JYOTI MARDAV PANCHAL

UMA ARTS & NATHIBA COMMERCE MAHILA COLLEGE, GANDHINAGAR.

Jyotipanchal.jp@gmail.com MOBILE: 9099898678

ABSTRACT

North Gujarat is naturally endowment with one of the richest alluvial aquifer of India, A study carried out four district in North Gujarat, Banaskantha, Sabarkantha, Mehsana, and Patan. In these districts uncontrolled exploitation for irrigation has resulted in many undesirable Consequences, in these areas estimated that 60 percent of the net farm output generated through groundwater use in agriculture .Tubewell irrigation Supports of the farming in Cropping Pattern, But this is despite the fact that tube well irrigation costs have increases rapidly with depleting water tables. Irrigation areas have increased steadily, even more precariously dependent upon sustainable groundwater management.

SDG Connection with Rural Transformation

Rashmi Gaur : Assistant Professor

Khandelwal Vaish Girls Institute of Technology, Jaipur

Abstract

Sustainable rural development involves a holistic approach where daily basic needs of rural populations must be covered by reliable public utilities combined with technical, socioeconomic, and environmental conditions to support regional economies. India's rural transformation is a complex and ongoing process. While there have been significant strides in improving infrastructure, enhancing digital connectivity, and implementing agricultural reforms, several challenges still need to be addressed. Conservation of Natural Resources and Environment. Encouraging eco-friendly practices such as water conservation, waste management, and organic farming can help preserve the ecological balance and ensure the long-term sustainability of villages. SDG aims on ending hunger, achieving food security and improvement in nutrition and enhancing sustainable agriculture.

Keywords : Sustainable, Rural development, Zero hunger, Natural capital, Sufficient food, Sanitation

संपोषित विकास लक्ष्यों (SDG) की प्राप्ति के लिए गांधी प्रस्तावित मार्ग

नीतिनकुमार ढाढोदरा

सहायक प्राध्यापक, शिक्षा संकाय, गुजरात विद्यापीठ, अहमदाबाद - 380009

Mobile : 9824862219

e-mail : nitinkumardhadhodara@gmail.com

सारांश

'ट्रांसफॉर्मिंग अवर वर्ल्ड : द 2030 एजेंडा फॉर सस्टेनेबल डेवलपमेंट' के संकल्प (2015) को 'संपोषित विकास लक्ष्यों (Sustainable Development Goals) के नाम से भी जाना जाता है। विश्व को विनाश से बचाने की एक कार्ययोजना अर्थात् एजेंडा 2030 ! प्रकृति को सुरक्षित रखते हुए मानव जीवन को खुशियों से भरने का मंत्र संपोषित विकास लक्ष्य हैं ! ये संपोषित विकास लक्ष्य (SDG) इक्कीसवीं सदी के आराधन मंत्र हैं। इस मंत्रनाद के बिना 'जियो और जीने दो' स्वप्न साकार नहीं हो सकता। वर्तमान विश्व संपोषित विकास लक्ष्य (SDG) के रास्ते पर ही स्थायी शांति के आश्वासन के साथ विकास की उड़ान भर सकता है ! हर देश अब वर्ष 2030 तक संयुक्त राष्ट्र द्वारा सूचित 17 लक्ष्यों को प्राप्त करने के लिए सक्रिय है। हर देश का मानना है कि इन लक्ष्यों की प्राप्ति के लिए आज नहीं बल्कि अभी सोचना चाहिए, लेकिन कोई ठोस कदम नहीं उठाया जा रहा है। आज हम सब जिन वैश्विक समस्याओं से जूझ रहे हैं, उन पर गांधी जी ने एक सदी पहले ही विचार किया था और

संपोषित विकास का नया मार्ग भी प्रस्तावित किया था। संपोषित विकास लक्ष्य (SDG) के 17 लक्ष्यों की प्राप्ति के लिए गांधी प्रस्तावित मार्ग क्या है वह इस प्रपत्र में स्पष्ट किया गया है।

प्रमुख शब्द : संपोषित विकास लक्ष्य, गांधी दर्शन, सहस्राब्दि विकास लक्ष्य, संपोषित विकास

संपोषित विकास एवं ग्रामीण परिवर्तन

- डॉ. हरिभाई एम. पटेल

Dr. Haribhai M.Patel,
Assit.Professor, Faculty of Gandhian Studies,
Gujarat Vidyapith, Ahmedabad

प्रस्तुत लेख में संपोषित विकास की अवधारणा, संपोषित विकास के लक्ष्य और ग्रामीण परिवर्तन के बारे में अध्ययन किया गया है। आधुनिक विकास की गतिविधियों ने प्राकृतिक संसाधनों के साथ-साथ पर्यावरण को भी बुरी तरह से प्रभावित किया है। वर्तमान समय में घटते प्राकृतिक संसाधन एवं बढ़ते हुआ पर्यावरण प्रदूषण के कारण संपोषित विकास (Sustainable development) की अवधारणा का जन्म हुआ है। आधुनिक शहरी औद्योगिक सभ्यता हमें विनाश की ओर ले जा रही है। इसलिए संपोषित विकास वर्तमान समय की परम आवश्यकता बन गई है। हम संपोषित विकास से ही पारितंत्र की उत्पादकता को कायम रख सकेंगे। क्योंकि मानव जीवन का आधार पारितंत्र एवं पर्यावरण ही है। आज विकासशील देशों में तीव्र गति से बढ़ती हुई जनसंख्या, बढ़ता हुआ शहरीकरण तथा विकसित देशों में बढ़ते हुये उपभोक्तावाद के कारण संपोषित विकास प्राप्त करना कठिन कार्य हो गया है। आज हम दुनिया की कायाकल्प करने की दहलीज पर खड़े हैं। अंतर्राष्ट्रीय समुदाय ने संयुक्त राष्ट्र के माध्यम से 17 संपोषित विकास लक्ष्यों की एक ऐतिहासिक योजना शुरू की है, जिसका उद्देश्य वर्ष 2030 तक अधिक संपन्न, अधिक समतावादी और अधिक संरक्षित विश्व की रचना करना है। 17 संपोषित विकास लक्ष्य और 169 उद्देश्य संपोषित विकास के लिए एजेंडा 2030 के अंग हैं। जिसे सितम्बर, 2015 में संयुक्त राष्ट्र महासभा की शिखर बैठक में 193 सदस्य देशों ने अनुमोदित किया था। संयुक्त राष्ट्र के एजेंडा 2030 में कुल 17 लक्ष्यों (17 SDG's) का निर्धारण किया गया है। 2030 के लिए उपयुक्त वैश्विक एजेंडा का मूल मंत्र 'कोई पीछे न छोटे' ये सार्वभौमिकता का सिद्धांत है। इन उद्देश्यों का अमल करने के लिए यह जरूरी है कि विकास अपने सभी आयामों में सभी के लिए, हर जगह समावेशी होना चाहिए और उसका निर्माण हर किसी की, विशेषकर सबसे ग्रामीण, लाचार और हॉशिये पर जीने वाले लोगों की भागीदारी से होना चाहिए। मानव बस्तियों (शहरों, कस्बों और गांवों) का संपोषित विकास मुख्य मुद्दों के रूप में टिकाऊ ग्रामीण परिवर्तन, सुरक्षा, उत्पादन और उपभोग को चिह्नित करते हैं। आज दुनिया के कई ग्रामीण क्षेत्रों में परिवर्तन का दौर चल रहा है। इसका स्वरूप क्या होगा और यह किस गति से आगे बढ़ेगा, यह काफी हद तक नीति-निर्माताओं पर निर्भर करेगा। आज हम एक शहरीकृत दुनिया में रहते हैं। इसलिए शहरों का बढ़ता महत्व और मिटता हुआ ग्रामीण क्षेत्र यह एक बड़ी चुनौती बन गई है। ग्रामीण विकास को प्रोत्साहित करने और ग्रामीण क्षेत्रों का सामाजिक रूप से न्यायसंगत और टिकाऊ परिवर्तन को बढ़ावा देने में ग्रामीण सार्वजनिक वस्तुओं और सेवाओं के प्रावधान में निवेश की महत्वपूर्ण भूमिका है। संपोषित विकास के द्वारा न केवल पर्यावरण से सामंजस्य लाना है बल्कि यह एक परिवर्तन की प्रक्रिया है

जिसमें संसाधनों का दोहन, निवेश की दिशा, तकनीकी विकास की स्थिति, तथा संस्थात्मक परिवर्तनों को वर्तमान के साथ-साथ भविष्य की आवश्यकताओं को भी अनुकूल बनाया जा सके जिससे टिकाऊ ग्रामीण परिवर्तन और मानवाधिकार का संरक्षण हो।

मुख्य शब्द : संपोषित विकास, सतत विकास लक्ष्य, ग्रामीण परिवर्तन, टिकाऊ ग्रामीण परिवर्तन

ग्रामीण महिलाओं में सामाजिक – आर्थिक रूपांतरण की सामाजिक –आर्थिक असर एक समाजशास्त्रीय अध्ययन

डॉ. राजेशकुमार एम्. सोसा

सहायक प्राध्यापक, समाजशास्त्रविभाग

एल.आर. वलिया विनयन एवं

पी.आर. मेहता वाणिज्य महाविद्यालय,

महाराजा कृष्णकुमारसिंहजी भावनगर विश्वविद्यालय भावनगर (गुजरात)

Mo- 9429554110 : Mail- rajeshsosa1983@gmail.com

प्रस्तावना

स्वतंत्रता के पश्चात भारतीय ग्रामीण संरचना में रूपांतरण की प्रक्रिया तीव्र गति से हुई है। ग्रामीण संरचना को अच्छी तरह से समझने के लिए ग्रामीण महिलाओं की भूमिका को समझना अनिवार्य है। आधुनिक समय में ग्रामीण महिलाओं के विचारों, विश्वासों, मान्यताओं तथा सांस्कृतिक, राजनैतिक, आर्थिक जीवन में क्रान्तिकारी परिवर्तन आ रहे हैं। आज की ग्रामीण महिलाएँ धीरे – धीरे हीस ही लेकिन अपने अधिकारों के प्रति जागरूक और आत्मनिर्भर हो रही हैं। आज महिलाएँ देश की विभिन्न आर्थिक गतिविधियों में सामान्य रूप से सहभागी बन रही हैं। अब वह अपनी छोटी- छोटी जरूरतों के लिए जीवन में दूसरों पर निर्भर रहनेसे अच्छा आत्मनिर्भर होने लगी है। महिलाएँ यह बात समझने लगी है की उनकी दुर्गति के लिए अशिक्षा, अंधविश्वास, रूढ़िवादिता, परम्परागत मान्यता तथा समाज का पुरुष प्रधान होना तो दूसरी ओर उनका अपना वर्ग ही अपनी बेटों से यह कहता है की ज्यादा पढ़ लिखकर क्या करोगी, विवाह के बाद गृहस्थी ही तो चलानी है, भी जिम्मेदार है। ग्रामीण महिलाएँ की प्रस्थिति पर द्रष्टिपात करने से यह ज्ञात होता है की समाजका द्रष्टिकोण महिलाओं के प्रति कुछ बदला तो अवश्य है पर अभी उतना नहीं जितना की बदलना चाहिए लेकिन आज महिलाओंमें अपने पैरों पर खड़ा होने की सिर्फ क्षमता ही नहीं अपितु एक प्रबल इच्छा भी है। अतःग्रामीण महिलाओं के विचारों में परिवर्तन आया है और समाज के प्रतिमानों, मूल्यों के प्रति उनका द्रष्टिकोण बदल रहा है।

कृषिमांआवेत संस्थाक्रीय परिवर्तनो : अेक आर्थिक अल्प्यास

(બનાસકાંઠા જીલ્લાના થરાદ તાલુકાના પીલુડા ગામના સંદર્ભમાં)

સંશોધક :- ભુપતભાઈ એસ. રબારી

પીએચ.ડી વિદ્યાર્થી ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ અમદાવાદ

Abstract:

વર્તમાન સમયમાં વિશ્વ રાષ્ટ્રોએ કલ્યાણ રાજ્યની વિભાવનાનો સ્વીકાર કરેલ છે. જેથી તેને સિદ્ધ કરવા આર્થિક વિકાસ ખુબ જ જરૂરી છે. વિકસિત દેશો પોતાના આર્થિક વિકાસના દરને ટકાવી રાખવા માટે અને અલ્પવિકસિત અને વિકાસમાન દેશો આર્થિક વિકાસ સાધવા સતત પ્રયત્નશીલ રહે છે. આર્થિક વિકાસની શરૂઆત પ્રથમ તબક્કા કૃષિક્ષેત્રથી થાય છે. વિશ્વના દેશોનો ઇતિહાસ જોઈએ તો તેમના આર્થિક વિકાસના શરૂઆતમાં કૃષિક્ષેત્ર ખુબ જ મહત્વની ભૂમિકા બજાવી છે. ત્યારે અલ્પવિકસિત અને વિકાસમાન રાષ્ટ્રોમાં આર્થિક વિકાસની શરૂઆતમાં અન્ય ક્ષેત્રો અલ્પવિકસિત હોવાથી પ્રારંભિક તબક્કામાં આર્થિક વિકાસની જવાબદારી કૃષિક્ષેત્ર ઉપાડતું હોય છે. રાષ્ટ્રોના અર્થતંત્રમાં કૃષિક્ષેત્ર કુલ ઉત્પાદન, કુલ આવક, કુલ રોજગારી અને કુલ નિકાસ જેવી બાબતોમાં મહત્વની ભૂમિકા ભજવતું હોય છે. તેથી આર્થિક વિકાસની પ્રક્રિયાની શરૂઆત કૃષિક્ષેત્રથી જ શક્ય બને છે. કૃષિક્ષેત્રના વિકાસ બાદ જ અન્ય ક્ષેત્રોનો વિકાસ થાય છે. આથી જ રાષ્ટ્રોના અર્થતંત્ર માટે કૃષિક્ષેત્ર કરોડરજ્જુની ભૂમિકા ભજવે છે.

ભારત એ એક વિકાસમાન રાષ્ટ્ર છે તેમજ ભારત આદિકાળથી ખેતીપ્રધાન દેશ રહ્યો છે. જેથી કૃષિક્ષેત્ર ભારત જેવા વિકાસમાન દેશોમાં આર્થિક વિકાસની પ્રક્રિયામાં આવશ્યક ભાગ ભજવે છે. ભારતમાં સ્વતંત્રતા સમયે કૃષિક્ષેત્ર એ રાષ્ટ્રીય આવક અને વ્યવસાયિક ક્ષેત્ર માટે મુખ્ય સ્ત્રોત હતું. તે સમયે કૃષિને સંલગ્ન પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા રાષ્ટ્રીય આવકમાં લગભગ 50% યોગદાન આપતું હતું તથા 72% જેટલી વસ્તી કૃષિક્ષેત્ર સાથે સંકળાયેલી હતી. પંચવર્ષીય યોજનાના અમલીકરણ બાદ ધીમે ધીમે ઔદ્યોગિક અને સેવાક્ષેત્રનો વિકાસ ઝડપી બનતા અર્થતંત્રમાં કૃષિક્ષેત્રનો સાપેક્ષ ફાળો ઘટતો ગયો છે. પરંતુ નિરપેક્ષ રીતે તેના ફાળામાં વધારો થયો છે. ભારતમાં મહત્વના બે આર્થિક પ્રશ્નો ગરીબી અને બેકારીના નિવારણ માટે કૃષિક્ષેત્રે મહત્વની ભૂમિકા ભજવી છે. આઝાદી બાદ વસ્તી વિસ્ફોટની સમસ્યામાં ભારતની પ્રજાને અનાજ પૂરું પાડવાની જવાબદારી કૃષિક્ષેત્રે નિભાવી છે. એક વખતના અનાજની આયાત કરતા દેશને અનાજની નિકાસ કરતો દેશ બનાવ્યો છે. આમ, ભારતના અર્થતંત્રમાં કૃષિક્ષેત્રે કરોડરજ્જુની ભૂમિકા ભજવી છે.

સોશિયલ મીડિયાની કુટીર ઉદ્યોગમાં ભૂમિકા (નવસારી જીલ્લાના કુટીર ઉદ્યોગના સંદર્ભમાં)

Role of social media in Cotage Industry (With Referance to Cottage Industry of Navsari District)

ધર્મેન્દ્ર એમ. નકુમ
મદનીશ પ્રાધ્યાપક (અર્થશાસ્ત્ર વિભાગ)
ડી.કે.વિ. આર્ટ્સ એન્ડ સાયન્સ કોલેજ- જામનગર

ભારતના અર્થતંત્રની વિકાસની પ્રક્રિયાને સમજવા માટે ભારતીય અર્થતંત્રનું વિભાજન બે ભાગમાં કરવું જરૂરી છે, કેમ કે ૨૦૧૧ની વસ્તી ગણતરી અનુસાર ભારતની કુલ વસ્તીમાંથી ૩૧.૧૬ ટકા વસ્તી શહેરી વિસ્તારમાં વસવાટ કરે છે, જ્યારે ૬૮.૮૪ ટકા વસ્તી ગ્રામીણ વિસ્તારમાં વસવાટ કરી રહી છે. ભારતીય અર્થતંત્રનો એક ભાગ શહેરી અર્થવ્યવસ્થા સાથે જોડાયેલ છે. જ્યારે બીજો ભાગ ગ્રામીણ અર્થવ્યવસ્થા સાથે જોડાયેલ છે. આ બંને વિભાગોનો સંતુલિત વિકાસ ભારતીય અર્થતંત્રના ઝડપી વિકાસના આધારસ્તંભો ગણાવી શકાય. જો કે ભારતમાં શહેરી અર્થતંત્ર અને ગ્રામીણ અર્થતંત્રની વિકાસની બાબતમાં કેટલાક અંશે અસમાનતા જોવા મળી રહી છે. ગ્રામીણ અર્થતંત્રની તુલનામાં શહેરી અર્થતંત્રનો વિકાસ વધુ ઝડપી જોવા મળે છે. અર્થાત ભારતીય અર્થતંત્રના આ બંને વિભાગમાં વિકાસની બાબતમાં કેટલાક અંશે અસમતુલા જોવા મળે છે. જે આર્થિક વિકાસ માટે અવરોધક બાબત ગણી શકાય. કંઇક આવું જ ચિત્ર ગુજરાતના અર્થતંત્રના સંદર્ભમાં પણ જોવા મળે છે. અહીં એક બાબત નોંધનીય છે કે ભારતમાં ગ્રામીણ અર્થતંત્રમાં કૃષિ, પશુપાલન, જંગલ આધારિત પેદાશો, બાગાયતી ખેતી, કૃષિ આધારિત ઉદ્યોગો, કુટીર ઉદ્યોગો વગેરે ખુબ જ મહત્વના છે. શહેરી અર્થતંત્ર અને ગ્રામીણ અર્થતંત્ર વચ્ચે સમતુલા સ્થાપિત કરવા માટે આ ગ્રામીણ આર્થિક ક્ષેત્રોની ભૂમિકા ખુબ જ મહત્વની હોવાથી તેમનો ઝડપી વિકાસ ખુબ મહત્વનો બની રહે છે. ગ્રામીણ વિસ્તારમાં કુટીર ઉદ્યોગને પણ બે ભાગમાં વર્ગીકૃત કરવામાં આવે છે, જેમાં એક સંગઠિત વિભાગમાં કામ કરતા કુટીર ઉદ્યોગો અને બે અસંગઠિત વિભાગમાં કામ કરતા કુટીર ઉદ્યોગો. સામાન્ય રીતે ગુજરાતના પછાત ગ્રામીણ વિસ્તારના કુટીર ઉદ્યોગમાં સંગઠિત વિભાગની તુલનામાં અસંગઠિત વિભાગનું પ્રભુત્વ વધુ જોવા મળે છે. કુટીર ઉદ્યોગો ગ્રામીણ વિસ્તારમાં ઉત્પાદન, આવક, રોજગારી, ગરીબી નિવારણ વગેરેમાં ખુબ જ મહત્વની ભૂમિકા ભજવે છે. પ્રાચીન ભારતમાં કુટીર ઉદ્યોગો દેશના વ્યાપારિક સંબંધોને વધારવામાં તેમજ નિકાસ વેપારમાં ખુબ જ મહત્વનું સ્થાન ધરાવતા હતા, પરંતુ ૧૯મી સદીના પ્રારંભે પ્રતિકુળ નીતિના કારણે આ ઉદ્યોગો પડી ભાંગ્ય હતા. (Dipak & Kundu, 2017).

નર્મદા જિલ્લામાં ખાદ્ય પાકો હેઠળનો વિસ્તાર અને ઉત્પાદનમાં થયેલાં ફેરફારોનો વિશ્લેષણાત્મક અભ્યાસ

Dipikaben S.Vasave

Research Scholar, Department of Economics,

Veer Narmad South Gujarat University Surat

ટૂંકસાર:-

દેશનું ખેતી ક્ષેત્ર વૈવિધ્યસભર છે. કૃષિ ક્ષેત્રે નવા નવા સંશોધનોના પરિણામે જુદાં જુદાં પાકોની વધુ ઉત્પાદન આપતી જાતોની શોધથી ઉત્પાદન ક્ષેત્રે અઢળક ક્રાંતિ હાંસલ થઈ છે. દેશના લોકોને અનાજનો પુરવઠો પૂરો પાડવાથી લઈને, દેશને નિકાસ કમાણી, ઉદ્યોગોને કાચોમાલ, લોકોને રોજગારી અને દેશના આર્થિક વિકાસમાં કૃષિ ક્ષેત્રનો વિશેષ મહત્વ રહેલો છે. તેવી જ રીતે ગુજરાત રાજ્યમાં પણ કૃષિક્ષેત્રનું વિશેષ મહત્વ છે માટે પ્રસ્તુત અભ્યાસ નર્મદા જિલ્લામાં ખાદ્ય પાકો હેઠળ નો વિસ્તાર અને ઉત્પાદનમાં થયેલા ફેરફારો જાણવા માટે હાથ ધરાયેલ છે. જ્યાં અભ્યાસનાં અનુસંધાનમાં હેતુઓ નક્કી કરવામાં આવેલ છે, અને વર્ષ 2019-20 થી વર્ષ 2022-23 નાં સમયગાળા દરમિયાન થયેલાં પરિવર્તનો તપાસતા જણાવ્યું કે, આ વર્ષોનાં સમયગાળા દરમિયાન જિલ્લામાં મુખ્ય ખાદ્ય પાકો હેઠળ નો વિસ્તાર અને ઉત્પાદનમાં નોંધપાત્ર વધારો-ઘટાડો થયો છે, જ્યારે હેક્ટરદીઠ ઉત્પાદનમાં વિશેષ વધારો નોંધાયો છે. કારણકે ખેતી ક્ષેત્રના દરેક કાર્યમાં આજ વૈજ્ઞાનિક સૂઝ અપનાવાઈ રહી છે.

ચાવીરૂપ શબ્દો - ખાદ્ય પાકો, વાવેતર વિસ્તાર, કુલ ઉત્પાદન, હેક્ટરદીઠ ઉત્પાદન

દેશના ટકાઉ વિકાસના ધ્યેય અને શિક્ષણ ક્ષેત્ર: એક આર્થિક વિશ્લેષણ

નામ-મનીષકુમાર ગોરધનભાઈ જાદવ
પી.એચ.ડી. સ્કોલર
ગ્રામ અર્થશાસ્ત્ર વિભાગ,
ગુજરાત વિદ્યાપીઠ, અમદાવાદ.

ટૂંકસાર

“ટકાઉ વિકાસ એ એવો વિકાસ છે જે ભવિષ્યની પેઢીઓની જરૂરીયાતો પૂરી કરવાની ક્ષમતા સાથે સમાધાન કર્યા વિના વર્તમાન પેઢી જરૂરિયાત પૂરી કરવી.” એટલે વર્તમાન પેઢીએ સંસાધનનો ઉપયોગ એવી રીતે કરવો જોઈએ જેથી ભવિષ્યની પેઢીને ઓછામાં ઓછું નુકશાન થાય. ટકાઉ વિકાસ એ વર્તમાન નહીં પરંતુ ભવિષ્ય પર વધુ ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે. ટકાઉ વિકાસ એ બહુઆયામી ખ્યાલ છે જેમાં સામાજિક, આર્થિક, શૈક્ષણિક, પર્યાવરણીય જેવા અનેક પાસાઓ સાથે સંકળાયેલ છે. ટકાઉ વિકાસમાં શિક્ષણ એ ભવિષ્યની પેઢીને ઓછામાં ઓછું નુકશાન થાય તેથી વર્તમાન પેઢીને આબોહવા પરિવર્તન, જૈવ વિવિધતાનું મહત્વ, સંસાધનનો બેફામ ઉપયોગ, વગેરે બાબત અંગે નું જ્ઞાન દરેક પરિપક્વ નાગરિકને આપવું જોઈએ જેથી વૈશ્વિક પડકારોનો સામનો કરવા માટે તેમની પાસે જ્ઞાન, કૌશલ્ય, મૂલ્ય અંગેનું શિક્ષણ

આપવું અત્યંત જરૂરી છે. ટકાઉ વિકાસમાં શિક્ષણ એ આજીવન ગુણવત્તાયુક્ત શિખવાની પ્રક્રિયા છે. પ્રસ્તુત સંશોધન લેખમાં ટકાઉ વિકાસમાં શિક્ષણ ક્ષેત્રના ફાળાની ચર્ચા કરવામાં આવી છે.

ગ્રામીણ પરિવર્તન અને ટકાઉ કૃષિ વિકાસ

(Rural transformation and Sustainable agricultural development)

Dr.Mamta P. Acharya

Desai C.M.Arts & Commerce College,

Viramgam

ગ્રામીણ પરિવર્તન અને ટકાઉ કૃષિ વિકાસ

ભારત ખેતી પ્રધાન દેશ છે. તેનો અર્થ એ થાય કે લોકોને રોજગારી અને આવક આપવાની દ્રષ્ટિએ ખેતી એ સૌથી અગત્યનું ક્ષેત્ર છે. આજે પણ લગભગ મોટાભાગની શ્રમ શક્તિ તેની આજીવિકા માટે કૃષિ અને કૃષિ સંબંધિત ક્ષેત્રો પર આધાર રાખે છે. જે બાબત ભારત જેવા અતિ વસ્તી અને વ્યાપક બેરોજગારીનો પ્રશ્ન ધરાવતા અર્થતંત્રમાં કૃષિના મહત્વનો નિર્દેશ કરે છે. કૃષિ વિકાસને આર્થિક વિકાસની પૂર્વ શરત ગણવામાં આવે છે. તે એક બાજુ ઉદ્યોગોને કાચો માલ પૂરો પાડે છે તો બીજી બાજુ ઔદ્યોગિક પેદાશો માટે વિશાળ બજાર પણ પૂરું પાડે છે. ટેકનિકલ સુધારાઓ દાખલ કરીને ખેત ઉત્પાદનમાં મોટો વધારો કરવાનો લક્ષ્યાંક રાખવામાં આવ્યો હતો. ખેતીમાં ટેકનોલોજીકલ સુધારા કે પરિવર્તનો કરવા એટલે રૂઢિગત અને પરંપરાગત ખેતીની પદ્ધતિ તથા સાધનોના ઉપયોગને બદલે સંશોધિત પદ્ધતિઓ અને નીપજ ઘટકોનો ઉપયોગ કરવો. તેવા ટેકનોલોજીકલ પરિવર્તનના સર્જક નીપજ ઘટકોમાં સિંચાઈ સંશોધિત બિયારણ રાસાયણિક ખાતર જંતુનાશક દવાઓ અને ખેત સંશોધન વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. કૃષિ ક્ષેત્ર આપણા અર્થતંત્ર અને દેશના આર્થિક વિકાસમાં માત્ર 18% જ યોગદાન આપે છે. આમ છતાં દેશની એક અબજ 20 કરોડ લોકોની વસ્તીમાં અડધા ઉપરાંતની ગ્રામ્ય જનતા તેની આવક માટે કૃષિ ક્ષેત્રો ઉપર આધારિત છે. ત્યારે આપણે કૃષિ ક્ષેત્રનો વિકાસ સાધ્યા વિના દેશના અર્થતંત્ર વિકાસ સાધી શકીએ નહીં. રાષ્ટ્રપિતા મહાત્મા ગાંધી વારંવાર એમ કહેતા કે ગ્રામસ્વરાજ એ પૂર્ણ સ્વરાજનો માર્ગ છે. ગાંધીજીએ ગામડાના પુનઃઉથાન માટે બુદ્ધિ અને શ્રમ વચ્ચેના સંબંધ પર જે ભાર મૂક્યો છે તે ખૂબ મહત્વનું છે.

ડિજિટલ ટેકનોલોજીના ઉપયોગ વડે ગ્રામીણ ક્ષેત્રમાં પરિવર્તન

(Transforming the rural Sector through the use of digital technology)

Dr.Amita P. Acharya

Mahemdabad Arts & Commerce College, Kheda

Aakash Dhimantbhai Acharya

ડિજિટલ ટેકનોલોજી ના ઉપયોગ વડે ગ્રામીણ ભારતમાં પરિવર્તન

ભારતમાં ગામડાઓ અંગે પરસ્પર વિરોધી બે કલ્પના ચિત્રો જોવા મળે છે. એક ખ્યાલ મુજબ શાંત, નિર્દોષ, સ્નેહથી ભર્યું સંતોષી જીવન એટલે ગ્રામ્ય જીવન. તેનાથી વિરુદ્ધ ગરીબી અંધશ્રદ્ધા અજ્ઞાનતા અને સંકુચિત માનસવાળું નાના ભાગમાં વહેંચાયેલું પછાત ક્ષેત્ર એટલે ગ્રામ્ય ક્ષેત્ર. દેશની કુલ વસ્તીનો લગભગ ત્રીજો ભાગ ગામડામાં વસે છે. આવકો આપવામાં ગ્રામ્ય ક્ષેત્રના ખેત ઉત્પાદનનો તેમજ અન્ય હસ્તકલા કારીગરીનો મહત્વનો ફાળો રહેલો છે. આઝાદી મળ્યા પછી પણ ગ્રામ્ય ક્ષેત્રનો પૂરતો વિકાસ થયો નથી. સરકાર નાના અને કુટીર ઉદ્યોગોને બદલે શહેરોમાં મોટા ઉદ્યોગોના વિકાસ પાછળ વધારે મહત્વ આપેલ છે. વર્તમાન ગ્રામીણ ક્ષેત્રની સ્થિતિ જોતા જણાય છે કે ગ્રામીણ વિકાસ અત્યંત જરૂરી છે. ગ્રામીણ વિકાસ એટલે ગ્રામીણ ક્ષેત્રમાં રહેવાવાળા દરેક ઓછી આવક વાળા લોકોના જીવન ધોરણમાં સુધારો લાવવો અને તેમના વિકાસના ક્રમને અગ્રીમતા આપવી જોઈએ. આપણા દેશમાં ગામડાઓ અને ગ્રામીણ વિસ્તારોમાં રૂઢિચુસ્ત રીતરિવાજો જોવા મળે છે. ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં લોકો ધંધાને જોખમ ગણે છે. ખેતી સિવાય વ્યવસાયનો અન્ય વિકલ્પ અપનાવવા તેઓ ઝડપથી તૈયાર થતાં નથી.

“કૃષિ સહકારી ધિરાણ દ્વારા ગામડાનો ટકાઉ આર્થિક વિકાસ”

ડૉ. જીજ્ઞેશકુમાર રાજુભાઈ પુરબીયા
આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર,
અર્થશાસ્ત્ર વિભાગ,
એસ.ડી.આર્ટસ એન્ડ શાહ બી. આર.
કોમર્સ કોલેજ, માણસા.

સારાંશ

ભારત વર્ષોથી કૃષિપ્રધાન દેશ તરીકે પ્રચલિત રહ્યો છે. રાષ્ટ્રીય આવકમાં કૃષિક્ષેત્રનો હિસ્સો ક્રમશઃ ઘટતો ગયો છે, તેમ છતાં દેશની કુલ કામ કરતી વસ્તીના ૬૦ ટકા જેટલો ભાગ આજે પણ ખેતીમાંથી રોજગારી મેળવે છે. તેથી આવકની દ્રષ્ટિએ ખેતીક્ષેત્ર ભલે છેલ્લા ક્રમે હોય પણ રોજગારીની દ્રષ્ટિએ ખેતીક્ષેત્ર પ્રથમ ક્રમે છે. ખેતીમાં હરિયાળી ક્રાંતિ અને શ્વેત ક્રાંતિને લીધે કૃષિધિરાણની માંગ સતત વધતી ગઈ છે અને સાથે સાથે વપરાશી ખર્ચ, તથા સામાજિક ખર્ચ

માટે પણ ધિરાણની માંગ વધતી જાય છે. કૃષિક્ષેત્રે નાણાંની માંગ વધતાં તેને સંતોષવા માટે જુદા જુદા સ્ત્રોતો છે. પરંતુ બધા સ્ત્રોતો પોતાના લાભને ધ્યાનમાં રાખીને નાણાં ધીરે છે. પરંતુ સહકારી ધિરાણ પ્રવૃત્તિ નહીં નફો - નહીં નુકસાનના હેતુથી અને સેવાના ઉદ્દેશથી ધિરાણ પૂરું પાડે છે. પ્રાથમિક કૃષિ ધિરાણ સહકારી મંડળીની સંખ્યામાં સતત વધારો થયો છે. આ ઉપરાંત મંડળી દ્વારા કરવામાં આવતું ધિરાણનું પ્રમાણ પણ વધારે લગભગ બે ઘણું થયું છે. દસ વર્ષના દાયકામાં મંડળીની તમામ પ્રકારની કામગીરીમાં વધારો થયો છે. સંખ્યામાં, સભ્ય સંખ્યા, શેરભંડોળ, ધિરાણ, વગેરેમાં મંડળીએ પ્રગતિ કરી છે. આ ઉપરાંત કેટલાક સંશોધનો પણ એવું સાબિત કરે છે કે, સહકારી મંડળી દ્વારા ખેડૂતોના સામાજિક-આર્થિક જીવનમાં સુધારો જોવા મળે છે. જેમના કેટલાક ઉદાહરણ રૂપ કેટલાક સંશોધનોની સમીક્ષા આ શોધ પત્રમાં સામેલ કરેલ છે.

આધુનિક યુગમાં નાના પાયાના ઉદ્યોગોનું મહત્વ

ડૉ. સ્મિતા તેજસ શાસ્ત્રી

અધ્યાપક સહાયક

આધુનિક યુગમાં જેમ જેમ ટેકનોલોજી - યંત્ર નો ઉપયોગ વધતો જાય છે. તેમ તેમ શ્રમ ઉત્પાદકતા ધરાવતા દેશમાં રોજગારી અંગેનો પ્રશ્ન વિશેષ ધ્યાન દોરે છે. ભારત એ વિકસતા અર્થતંત્ર માં શ્રમપ્રચુર ધરાવતા દેશમાં સમાવેશ ધરાવે છે. એક તરફ મહાસત્તા તરફની દોડમાં ઉત્પાદન પદ્ધતિમાં અદ્યતન ટેકનોલોજી નો ઉપયોગ ભારત જેવા અતિ વસ્તી ધરાવતા દેશમાં ગંભીર પ્રશ્ન ઉપસ્થિત કરે છે. મોટા પાયાના ઉદ્યોગો, ભારે ઉદ્યોગો, બહુરાષ્ટ્રીય કંપનીઓ પ્રવેશવાથી દેશ માટે ગરીબી બેકારી જેવી સમસ્યાઓએ વિકટ સ્વરૂપ ધારણ કર્યું છે. આવા સંજોગોમાં નાના પાયાના ઉદ્યોગો, ગ્રામીણ ઉદ્યોગો તથા ગૃહ ઉદ્યોગો સ્વરોજગારી તથા ગરીબી દુર કરવામાટે મહત્વની ભૂમિકા ભજવે છે તે માટે તેમનું મહત્વ જાણવું જરૂરી છે.

ભારતમાં ઔદ્યોગિક એકમમાં પ્લાન્ટ અને યંત્રસામગ્રીમાં થયેલા મૂડીરોકાણના આધારે ઔદ્યોગિક એકમોને નાના પાયાના કે મોટા પાયાના ઉદ્યોગો તરીકે વિભાજિત કરવામાં આવે છે. અન્ય દેશોમાં ઔદ્યોગિક એકમોમાં રોકાયેલા કામદારોની સંખ્યાના આધારે ઔદ્યોગિક એકમોનું મોટા પાયાના અને નાના પાયાના એકમોમાં વિભાજન કરવામાં આવે છે. ભારતમાં નાના પાયાના ગણવામાં આવેલા એકમોને કેટલાક લાભો આપવામાં આવતા હોવાથી વ્યવહારમાં આ વર્ગીકરણ મહત્વનું બને છે.

પેદાશના ઉપયોગના આધારે ઉદ્યોગનું ચાર વર્ગોમાં વિભાજન કરવામાં આવે છે : પાયાના ઉદ્યોગો, મૂડીસર્જક ઉદ્યોગો, મધ્યવર્તી પેદાશો ઉત્પન્ન કરતા ઉદ્યોગો અને વપરાશની વસ્તુઓ ઉત્પન્ન કરતા ઉદ્યોગો. અન્ય ઉદ્યોગોના વિકાસ માટે જરૂરી નિક્ષેપો પૂરા પાડતા ઉદ્યોગોને પાયાના કે ચાવીરૂપ ઉદ્યોગો કહેવામાં આવે છે.

Rural Transformation in Tribes of Sabarkantha

સાબરકાંઠાના આદિવાસીઓમાં આવેલ ગ્રામીણ પરિવર્તન

ડૉ. સુભાષ પાંડર, પ્રોફેસર

સમાજશાસ્ત્ર અને સમાજમાનવ શાસ્ત્ર વિભાગ,

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ, અમદાવાદ

ટૂંકસાર

ભારતીય સમાજમાં આદિવાસી સંસ્કૃતિ પોતાનું આગવું અને વિશેષ સ્થાન ધરાવે છે. ભીલ વિસ્તારના આદિવાસી મોટાભાગે ડુંગરાળ પ્રદેશ કે જંગલ વિસ્તારમાં વસવાટ કરે છે. આદિવાસીઓની પરંપરાગત આદિમ સંસ્કૃતિ વર્તમાન સમયમાં પણ ટકી રહેલી જોવા મળે છે. તેમની નિર્વાહલક્ષી અર્થવ્યવસ્થાના લીધે તેમને વિકસતા સમુદાય તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. આદિવાસી સમુદાયમાં માનવતાવાદી મૂલ્યો ટકી રહેલા જોવા મળે છે. ખેતી અને પશુપાલનની ગતિશીલતાના કારણે બચતનું નવું વલણ વિકસ્યું છે.

કી-વર્ડ આદિવાસી, ગ્રામીણ પરિવર્તન

ટકાઉ વિકાસ થકી ગામડાંઓની કાયાપલટ: સમસ્યા અને પડકારો:એક સમાજશાસ્ત્રીય અભ્યાસ

મહેન્દ્રકુમાર એસ. રાઠોડ

પી.એચ.ડી. સ્કોલર

સમાજશાસ્ત્ર વિભાગ, ગુજરાત યુનિવર્સિટી

સારસંક્ષેપ:

ભારતની આઝાદી આંદોલનના સમયથી જ મહાત્મા ગાંધી અને અન્ય મહાનુભાવો દ્વારા ગામડાંઓની કાયાપલટ માટે, યોગ્ય દિશામાંના વિકાસલક્ષી પરિવર્તન માટે રચનાત્મક કાર્યક્રમો હાથ ધરવામાં આવ્યા હતા. જેના આધારે આઝાદીના 76 વર્ષ પછી પણ આજે ગ્રામીણ વિકાસ માટેના આયોજનો થાય છે. કારણ કે, ભારતની મોટાભાગની વસ્તી ગામડાંઓમાં વસવાટ કરે છે. આથી, ગ્રામીણ વિકાસ થાય અને ગામડાંઓની કાયાપલટ થાય એ દિશામાં પરિવર્તન લાવવા માટે વૈશ્વિક કક્ષાએ જે ટકાઉ વિકાસ (SDGs)નાં લક્ષ્યાંકો નક્કી કરવામાં આવ્યા છે, તેમાં પણ ગ્રામીણ વિકાસને પ્રાધાન્ય આપવામાં આવ્યું છે. કારણ કે, જ્યાં સુધી ગ્રામીણ વિસ્તારો પછાત રહેશે, ત્યાં સુધી કોઈપણ દેશ પ્રગતિ કરી શકશે નહિ. આમ, ગ્રામીણ વિસ્તારોમાં બહુપક્ષીય પડકારોને સંબોધીને ટકાઉ વિકાસ લક્ષ્યાંકો(SDGs) હાંસલ કરવામાં ગ્રામીણ પરિવર્તન મુખ્ય ભૂમિકા ભજવે છે. પ્રસ્તુત સંશોધન પેપર ગ્રામીણ પરિવર્તન અને ટકાઉ વિકાસ લક્ષ્યાંક (SDGs) વચ્ચેના આંતર

જોડાણની તપાસ કરે છે. જેમાં સમાવેશી અને ટકાઉ વિકાસ વ્યૂહરચનાઓની જરૂરિયાત પર ભાર મૂકવામાં આવે છે. તે ગામડાંઓની કાયાપલટ અને પરિવર્તનના સંદર્ભમાં આર્થિક, સામાજિક, રાજકીય અને પર્યાવરણીય પરિમાણોને તપાસે છે. જે દર્શાવે છે કે કેવી રીતે ગ્રામીણ સમાજની કાયાપલટ કરવી અને ગ્રામીણ સમુદાયને સશક્ત બનાવવું. જેમાં ગરીબી નાબૂદી, ખાદ્ય સુરક્ષા અને લિંગ સમાનતા તેમજ જાતિગત ભેદભાવની નાબૂદી અંગે યોગદાન આપી શકે છે. પ્રસ્તુત સંશોધન પેપર ટકાઉ વિકાસ અને ગ્રામીણ કાયાપલટ સંદર્ભે અનુરૂપ હસ્તક્ષેપોના મહત્વને રેખાંકિત કરે છે. જે સ્થાનિક સંદર્ભોને ધ્યાનમાં લે છે. સ્થિતિસ્થાપકતાને પ્રોત્સાહન આપે છે અને પર્યાવરણીય સ્થિરતા પર ભાર મૂકે છે. ટકાઉ વિકાસ (SDGs)ની વ્યાપક અપેક્ષાઓને સાકાર કરવા સમગ્રલક્ષી, સર્વ સમાવેશક અને ટકાઉ વિકાસની દિશા તરફના ગ્રામીણ પરિવર્તનમાં અને ગ્રામીણ કાયાપલટની પ્રક્રિયામાં સમસ્યા અને પડકારરૂપ તત્વોનું વિશ્લેષણ પ્રસ્તુત સંશોધન પેપરમાં રજૂ કરવામાં આવ્યું છે. પ્રસ્તુત સંશોધન પેપરમાં ગૌણ માહિતીનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે. જેમાં વર્તમાન પત્રો, સંશોધન લેખ, પુસ્તકો અને ઇન્ટરનેટના માધ્યમથી ગૌણ માહિતી એકત્રિત કરવામાં આવી છે. જે ટકાઉ વિકાસ (SDGs) અને તેના દ્વારા ગ્રામીણ કાયાપલટ, ગ્રામીણ પરિવર્તન અંગેના જટિલ સંબંધની, તેમજ તેમાં અવરોધરૂપ સમસ્યા અને પડકારોની છણાવટ કરી તારણો અને સૂચનો રજૂ કરે છે

ચાવીરૂપ શબ્દો: ટકાઉ વિકાસ, પરિવર્તન, કાયાપલટ, ગ્રામીણ વિકાસ, SDGs, સર્વગ્રાહી

ગ્રામીણ ખેતમજૂર મહિલાઓની વર્તમાન સ્થિતિ અને પડકારો

એકતા વી. ભાલીયા

પી.એચ.ડી વિદ્યાર્થીની (સમાજશાસ્ત્ર)

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ

ડૉ.સુભાષ પાંડર

સારાંશ:

ભારત એક કૃષિ પ્રધાન દેશ છે ગામડાઓમાં કૃષિ અને તેના સંબંધિત કાર્ય પર આધારિત હોય છે. આ યુગમાં આર્થિક રીતે પછાત અવિકસિત દેશો વિકાસશીલ અને વિકસિત દેશોની શ્રેણીમાં આવવા માંગે છે. દરેક રાષ્ટ્ર, આયોજનબદ્ધ પ્રયાસો દ્વારા, ચોક્કસ સમયગાળામાં ચોક્કસ સામાજિક લક્ષ્યો હાંસલ કરવા, તેની સમસ્યાઓમાંથી મુક્તિ મેળવવા અને તેની

ખામીઓને દૂર કરવા માંગે છે. મહિલાઓ સમાજના નિર્માણમાં મુખ્ય કેન્દ્રબિંદુ તરીકે તેમની તમામ જવાબદારીઓ અને ભૂમિકાઓ નિભાવે છે. ગ્રામીણ ખેત મજૂર મહિલાઓનો બીજો વર્ગ પણ છે જે ઘરની બહાર 7 થી 10 કલાક કામ કરે છે. આ શ્રમજીવી મહિલાઓ લગભગ દૈનિક વેતન તરીકે કામ કરીને તેમના પરિવારનું ભરણપોષણ કરે છે. ઘરની બહાર કામ કરતી મહિલાઓમાં સૌથી ખરાબ સ્થિતિ આ મજૂર મહિલાઓની છે. શિક્ષણ નું ઓછું પ્રમાણ, નિર્ણય લેવાનો અધિકાર, યોગ્યતા અને સ્પર્ધાત્મકતા, યાંત્રિકરણ નો વધતો ઉપયોગ વગેરે જેવી સમસ્યાઓનો સામનો કરવો પડે છે. પ્રસ્તુત સંશોધન અભ્યાસ માં ભાવનગર જિલ્લા ત્રણ તાલુકાના પાંચ ગામડાઓની ખેતમજૂર મહિલાઓની વર્તમાન સ્થિતિ અને પડકારો જાણવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે.

આદિવાસી વિસ્તારમાં આયુષ્માન યોજના અંતર્ગત લાભાર્થીઓનો એક અભ્યાસ (દાહોદ જિલ્લાના ગરબાડા તાલુકાના સદર્ભમાં)

ડૉ. સોમાભાઈ એલ. ઠાકોર

જે.એમ. શાહ આર્ટ્સ & કોમર્સ કોલેજ-જબુસર, ભરૂચ.

ડૉ.મણીલાલ આર. પટેલ

સખીદા કોલેજ લીબડી-સુરેન્દ્રનગર.

સારાંશ

દાહોદ જિલ્લાના ગરબાડા તાલુકાના આદિવાસી વિસ્તારમાં આયુષ્માન ભારત યોજના અંતર્ગત લાભાર્થીઓનો અભ્યાસ કરવામાં આવ્યો છે. દાહોદ જિલ્લો આદિવાસી અને પછાત જિલ્લામાં સમાવેશ થાય છે તે અંતર્ગત Pradhan Mantri Jan Arogya Yojana (PMJAY) યોજનાના લાભો આદિવાસી વિસ્તારમાં અને છેવાડાના પછાત વિસ્તાર સુધી આ યોજનાના લાભો પહોંચ્યા છે કે નહીં? અને પહોંચ્યા છે તો આ યોજના આદિવાસી પ્રજા માટે કેટલી સફળ રહી છે તેને ધ્યાનમાં રાખીને અભ્યાસ કરવામાં આવ્યો હતો.

Key Wods : આયુષ્માન યોજના અંતર્ગત વિવિગ રોગોનું નિદાન, બધા માટે આરોગ્ય તરફ.

ટકાઉ વિકાસમાં આદિવાસી સંસ્કૃતિની ભૂમિકા અને વર્તમાન સ્થિતિ

ડૉ. મંદિપભાઈ અર્જુનભાઈ ગામીત

સમાજશાસ્ત્ર અને સમાજમાનવશાસ્ત્ર વિભાગ

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ, અમદાવાદ

મો. ૯૬૬૪૭૦૧૧૫૭

Email: mangamit2015@gmail.com

સારાંશ

આદિકાળથી ગાઢ જંગલ કે દુર્ગમ પ્રદેશના અંતરિયાળ વિસ્તારમાં વસવાટ કરતા લોકોને આદિવાસી તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. વિશ્વફલક પર એમને મૂળ નિવાસી તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે. જ્યારે ભારતીય બંધારણમાં અનુસૂચિત જનજાતિ તરીકેનો દરજ્જો આપવામાં આવ્યો છે. તેઓનો નાતો હજારો વર્ષોથી જળ,જંગલ, જમીન વગેરે પ્રાકૃતિક તત્વો સાથે રહ્યો છે. ડાર્વિનની અનુકૂલના સિદ્ધાંત મુજબ આદિવાસી સમુદાય પોતાની જીવનશૈલીને પ્રકૃતિને અનુરૂપ રાખીને અનુકૂલન સાધી રહી છે. ભારતમાં વસતા આદિવાસી સમુદાય પોતાની સંસ્કૃતિમાં પ્રાકૃતિક તત્વોને પવિત્ર માની અને નિશ્ચિત સમયે પૂજા-પ્રાથના કરે છે. તેમજ પોતાની કલા, ધર્મ, ધોરણો, મૂલ્યો, રીવાજો, વગેરેમાં પ્રાકૃતિને મહત્વ આપે છે. તેઓની જીવનશૈલીના ઘણા પાસા ટકાઉ વિકાસમાં પ્રેરણારૂપ છે. પરંતુ આધુનિકતા, શેહરીકરણ, ઔદ્યોગિકીકરણ અને ઉપભોક્તાવાદી વલણે તેમના પ્રકૃતિ સાથેના સબંધ પર નકારાત્મક કરી છે.

આદિવાસી સમુદાયના શૈક્ષણિક પરિવર્તનમાં એકલવ્ય મોડેલ રેસિડેન્શીયલ શાળાઓનું યોગદાન.

(ગુજરાત રાજ્યના સંદર્ભમાં)

*ધર્મેશકુમાર.ડી.ચૌધરી અને પ્રો.આનંદીબહેન પટેલ**

*શોધણત્ર, સમાજકાર્ય વિભાગ, ગુજરાત વિદ્યાપીઠ, અમદાવાદ.

**અધ્યાપિકા, સમાજકાર્ય વિભાગ, ગુજરાત વિદ્યાપીઠ, અમદાવાદ.

સારાંશ

ભારતમાં એકલવ્ય મોડેલ રેસિડેન્શીયલ શાળાઓ આદિવાસી સમુદાયોના શૈક્ષણિક પરિવર્તનમાં મહત્વની ભૂમિકા ભજવતી જોઈ શકાય છે. આ શાળાઓના માધ્યમથી આદિવાસી બાળકોને ગુણવત્તાયુક્ત શિક્ષણ દ્વારા સર્વગ્રાહી વિકાસ અને ઐતિહાસિક શૈક્ષણિક અસમાનતાઓને દૂર કરવાના ઉદ્દેશ્ય જોઈ શકાય છે. આદિવાસી વિદ્યાર્થીઓમાં શૈક્ષણિક શ્રેષ્ઠતાને સાંસ્કૃતિક સંવેદનશીલતા સાથે જોડીને અનુકૂળ વાતાવરણ પ્રદાન કરીને સશક્તિકરણમાં નોંધપાત્ર યોગદાન આપ્યું છે. શાળાના અભ્યાસક્રમમાં આદિવાસી ભાષાઓ, પરંપરાઓ, જ્ઞાન પ્રણાલીઓને જાળવવા અને પ્રોત્સાહન આપવા માટે રચાયેલ હોવાથી વિદ્યાર્થી પોતાના માળખાઓ સાથે મજબૂત જોડાણ જાળવી રાખતા જોઈ શકાય છે. શાળાઓમાં આધુનિક સુવિધાઓ, લાયકાત ધરાવતા શિક્ષકો, રાષ્ટ્રીય ધોરણોના અભ્યાસક્રમો ઉપલબ્ધ કરાવીને શૈક્ષણિક અંતરને દૂર કરવામાં આવે છે. કૌશલ્ય વિકાસ, વ્યવસાયિક તાલીમ અને અભ્યાસેત્તર પ્રવૃત્તિઓ ઉપર ભાર મુકીને સામાજિક આર્થિક સંભાવના દ્વારા રોજગાર ક્ષમતાને પ્રાધાન્યતા આપવામાં આવે છે. સમાવેશીતા અને વિવિધતાને પ્રોત્સાહન આપીને શૈક્ષણિક પરિણામોમાં સુધારા સાથે ગરીબીનું ચક્ર તોડવામાં પણ યોગદાન આપ્યું છે. આદિવાસી

વિદ્યાર્થીઓમાં ગૌરવ અને ઓળખની ભાવનાને ઉત્તેજન આપીને શિક્ષણ દ્વારા ઉજ્જવળ ભવિષ્ય તરફ આગળ વધવા માટે આ મોડેલ આશાના કિરણ સમાન જોઈ શકાય છે.

ચાવીરૂપ શબ્દો: આદિવાસી સમુદાય, શૈક્ષણિક પરિવર્તન, એકલવ્ય મોડેલ રેસિડેન્શીયલ શાળા.

Estimation of Poverty: Challenges toward the Rural Transformation

Bhavana N Parmar (Mo : 8511256781)

Gujarat University Navarangpura Ahmedabad.

Email id : bhavanaparmar7869@gmail.com

સારાંશ

ભારતીય અર્થતંત્ર વિશ્વના નકશામાં એક આગવી ઓળખ ધરાવે છે કારણ કે અંગ્રેજો પાસેથી મેળવેલી આઝાદી અને ત્યારબાદ અર્થતંત્રને અસ્થિરતામાંથી બહાર લાવવા જે અથાગ પ્રયત્નો કરવામાં આવ્યા તે નોંધનીય છે. આઝાદી બાદ અર્થતંત્રમાં સર્જાયેલી સમસ્યાઓને દુર કરી વિકાસ કેવી રીતે અને કઈ રીતે કરવો ? તે પ્રશ્નના જવાબમાં આયોજનનો ખ્યાલ પ્રગટ થયો. વર્ષ ૧૯૫૧-૫૨ માં આયોજનની શરૂઆત કરવામાં આવી, જે વર્ષ-૨૦૧૪ સુધી ચાલી અને વર્ષ ૨૦૧૫ થી આયોજનના સ્થાને માનનીય વડાપ્રધાનશ્રીના અથાગ પ્રયત્નોથી હાલમાં નીતિ આયોગ કાર્યરત છે જે દેશમાં રહેલી વિવિધ સમસ્યાઓને નિવારવા અથાગ પ્રયાસો કરે છે, તેમ છતાં દેશમાં ગરીબીનાં ગંભીર પ્રશ્નો છે. ગરીબીની સમસ્યા એ માત્ર વ્યક્તિને જ ગરીબ બનાવતી નથી પરંતુ દેશને પણ વિકાસના માર્ગે આગળ જતો અટકાવે છે. કારણ કે જે દેશનું માનવધન જ ગરીબ હોય તે દેશ સમૃદ્ધ કઈ રીતે બની શકે ?

ગ્રામીણ ભારતમાં બહુઆયામી ગરીબી નાબૂદ કરી ટકાઉ વિકાસ હાંસલ કરવા સરકારની પહેલ

પ્રેમ કમલેશકુમાર ચૌહાણ

પીએચ.ડી. શોધાર્થી 'ગ્રામ અર્થશાસ્ત્ર વિભાગ,

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ, અમદાવાદ.

ટૂંકસાર

ટકાઉ વિકાસના ધ્યેયો (SDGs) એ સંયુક્ત રાષ્ટ્ર દ્વારા 2015માં સ્થાપિત 17 વૈશ્વિક ઉદ્દેશ્યોનો સમૂહ છે. તેમનો ધ્યેય 2030 સુધીમાં વિશ્વમાં વિવિધ સામાજિક, આર્થિક અને પર્યાવરણીય પડકારોનો સામનો કરવાનો છે, જેમાં ગરીબી, અસમાનતા, આબોહવા પરિવર્તન, ગુણવત્તાવાળી આરોગ્ય સુવિધા, ગુણવત્તાયુક્ત શિક્ષણ, સ્વચ્છતા આ ઉપરાંત અન્ય ધ્યેયોનો સમાવેશ થાય છે. આ લક્ષ્યાંકો રાષ્ટ્રોને વધુ ટકાઉ ભવિષ્ય તરફ સાથે મળીને કામ કરવા માટે એક માળખું પૂરું પાડે છે. દેશ ટકાઉ વિકાસમાં વિવિધ ધ્યેયો પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે, જેમાં ગરીબી નાબૂદી (ધ્યેય 1), સારું સ્વાસ્થ્ય (ધ્યેય 3) ગુણવત્તાયુક્ત શિક્ષણ (ધ્યેય 4), સ્વચ્છ પાણી અને સ્વચ્છતા (ધ્યેય 6), સસ્તી અને યોગ્ય ઊર્જા (ધ્યેય 7), ટકાઉ શહેર અને સમુદાય (ધ્યેય 11) આ ધ્યેયો શિક્ષણ, આરોગ્ય, જીવનધોરણ જેવા પરિબળોને ધ્યાનમાં રાખીને આવક સિવાયની ગરીબીની જટિલતાઓને પહોંચી વળવાનો હેતુ ધરાવે છે. ભારત સરકાર દ્વારા વંચિત સમુદાયોના ઉત્થાન માટે તથા શિક્ષણ અને આરોગ્યસંભાળની પહોંચ વધારવા, આંતરમાળખામાં સુધારો કરવા અને બહુઆયામી ગરીબીને દૂર કરવા માટે અનેક સ્કીમો અમલમાં મુકવામાં આવી છે જેની આપણે આ સંશોધનપત્રમાં ચર્ચા કરીશું

ચાવીરૂપ શબ્દો : ટકાઉ વિકાસ, ટકાઉ વિકાસના ધ્યેયો, બહુઆયામી ગરીબી, સરકારની હેલ

ટકાઉ વિકાસમાં વારલી આદિવાસીની ભૂમિકા

પુષ્પાબેન ચંદુભાઈ નિકુળિયા,સમાજશાસ્ત્ર અને સમાજમાનશાસ્ત્ર

વિભાગ, ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ, Email:nikuliyapushpa@gmail.com Mo.no-7069582939

ભારત ના વિશાળ વૈવિધ્ય પૂર્ણ સમાજ તરફ દ્રષ્ટિપાત કરતાં અનેક લોકસમુદાયો નજર સમક્ષ તાદ્રશ્ય થાય છે આ સમાજ માં જુદાજુદા સમુદાયોની અલગ અલગ સાંસ્કૃતિક તરેહો છે.તેમાં પણ એકતા ના દર્શન થાય છે એવો કોઈ તંતુ છે જે ભારતના વૈવિધ્યપૂર્ણસમાજ ને એક બનાવે છે જકડી રાખે છે .તંતુ બની બાંધી રાખે છે આ વિવિધ લોક સમુદાયોમાં વિશ્વનો અને ભારતનો આદિવાસી સમુદાય વિભિન્નતાભર્યો દેખાય છે વિવિધતા સભર આદિજાતિઓ અને તેમની જીવનશૈલી ,જીવન પદ્ધતિ ,જીવન દ્રષ્ટિ, આગવી સમાજવ્યવસ્થા અને આગવી સાંસ્કૃતિક પરંપરાનું દર્શન થાય છે ભારત એક વિશાળ દેશ છે જેમાં સામાજિક, સાંસ્કૃતિક વિવિધતા ધરાવતા 700 થી વધુ આદિવાસી સમુદાયો છે.જેમાં વારલી ,સંથાલ,મુંડા ,મીણા ,ભીલ ,ગરાસિયા ,ઉરાઉ,રાઠવા ,સીદી,ગારો ,ટોડા વગેરેનો સમાવેશ થાય છે . વિશ્વમાં સૌથી વધુ વસ્તી ધરાવતો દેશ આફ્રિકા છે,ત્યારબાદ બીજો નંબર ભારતનો આવેછે.પ્રસિદ્ધ ઇતિહાસકાર ટોચન્બિના મત પ્રમાણે આદિમ સમાજો વારાફરતી “સ્થિરઅનેગતિમાન “થતાં રહે છે એકવાર તેગતિ પકડે છે ,બીજીવાર તે સ્થગિત થઈ જાય છે અને ફરી પાછા ગતિમાન થાય છે .આદિવાસી સમાજ માટેનો આ

અભિપ્રાય સાચો લાગે છે.આદિવાસીઓ પ્રકૃતિ માતાના બાળકો છે.જે નિયમો પ્રકૃતિના બીજા બાળકોને લાગુપડે છે તે તેમને પણ લાગુ પડે છે .

An Analysis of Rural Health Sustainable Development in India

ભારતમાં ગ્રામીણ આરોગ્ય ટકાઉ વિકાસનું વિશ્લેષણ

Patel Urvisha J.

Research Scholar, Department of Economics,

Veer Narmad South Gujarat University, Surat

&

Dr. Dilip L. Varsani

Principial, Shree J B Dharukawala Mhila Arts College, Surat

ટૂંકસાર Abstract

ગ્રામીણ આરોગ્ય અને ટકાઉ પરિવર્તનમાં ગ્રામીણ વિસ્તારોમાં આરોગ્યસંભાળની પહોંચ અને માળખાકીય સુવિધાઓને વધારવાનો સમાવેશ થાય છે. જ્યારે લાંબા ગાળાની સુખાકારીને ટેકો આપતી પ્રથાઓને પ્રોત્સાહન આપે છે. આમાં તબીબી સુવિધાઓને પ્રોત્સાહન આપવું, નિવારક આરોગ્યસંભાળના પગલાંઓ અમલ કરવો અને ટકાઉ સ્વાસ્થ્ય સુધારણા માટે સમુદાયની જોડાણને પ્રોત્સાહન આપવાનો સમાવેશ થાય છે.

ભારતમાં વિશાળ આરોગ્ય સંભાળ પ્રણાલી છે, પરંતુ ગ્રામીણ અને શહેરી વિસ્તારો તેમજ જાહેર અને ખાનગી આરોગ્ય સંભાળવચ્ચે ગુણવત્તામાં ઘણા તફાવતો છે. આ હોવા છતાં, ભારત તેની ખાનગી હોસ્પિટલોના પ્રમાણમાં ઓછા ખર્ચ અને ઉચ્ચ ગુણવત્તાને ધ્યાનમાં રાખીને તબીબી પ્રવાસીઓ માટે એક લોકપ્રિય સ્થળ છે. ભારતમાં આંતરરાષ્ટ્રીય વિદ્યાર્થીઓએ અધ્યતન તબીબી સંભાળ માટે ખાનગી હોસ્પિટલો પર આધાર રાખવાની અપેક્ષા રાખવી જોઈએ.

ભારતમાં અભ્યાસ કરવો એ ઘણા બધા સ્વાસ્થ્ય પડકારો આપે છે જેનો ઉપયોગ વિકસિત દેશોના વિદ્યાર્થીઓ માટે ન થઈ શકે, તેથી એ જાણવું અગત્યનું છે કે ભારતની આરોગ્ય સંભાળ પ્રણાલી તેમજ જરૂર હોય તો તે કેવી રીતે કાર્ય કરે છે. ભારતમાં આરોગ્ય સંભાળ એક વિશાળ સિસ્ટમ છે. અને તે દેશના અન્ય ભાગો જેવી જ હોઈ શકે. જટિલતા અને વિરોધભાસથી ભરેલી છે.

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં ભારતમાં ગ્રામીણ આરોગ્ય સંભાળની પ્રણાલી કેવી છે અને ગ્રામીણ આરોગ્ય કેન્દ્રો કેટલા આવેલા છે અને આ આરોગ્ય કેન્દ્રોમાં વિવિધ ક્ષેત્રોમાં કામ કરતા કર્મચારીની સંખ્યા અને જરૂરીયાત સામે અછત કેટલી છે તે જાણવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે. ભારતમાં ગ્રામીણ આરોગ્ય પડકારો, સમસ્યાઓ, ટકાઉ ગ્રામીણ વિકાસ લક્ષ્યાંકો ક્યાં છે તે દર્શાવવામાં આવેલ છે.

ભારતમાં કૃષિ અને ઓદ્યોગિક સૂચકાંકમાં થતા ફેરફારોની રાષ્ટ્રીય આવક પર થતી અસરોનો આંકડાકીય અભ્યાસ (૨૦૧૧ થી ૨૦૨૨ વર્ષના સંદર્ભમાં)

A Statistical Study of the Effects of Changes in Agricultural and Industrial Index on National Income in India (Regarding Years 2011 to 2023)

DR.Yogesh N vansiya

Assistant professor, Department of Economics

Veer Narmad South Gujarat University, Surat

Divya R Raval

Research Scholar, Department of Economics

Veer Narmad South Gujarat University, Surat

અમૂર્ત

ભારત એક વિકાસશીલ રાષ્ટ્ર છે અહીં ૬૦% વધુ વસ્તી કૃષિ ક્ષેત્ર દ્વારા પોતાની આજીવિકા પ્રાપ્ત કરે છે. જ્યારે બાકીના ૪૦% માંથી મહત્તમ વસ્તી ઉદ્યોગ અથવા સેવા ક્ષેત્ર દ્વારા પોતે આજીવિકા મેળવે છે. આવકનો સ્ત્રોત કોઈ પણ હોય પરંતુ રાષ્ટ્રનો વિકાસ ત્યારે જ શક્ય છે, જ્યારે રાષ્ટ્રના મુખ્ય ત્રણ આધાર સ્તંભોનો વિકાસ થાય અર્થાત કે કૃષિ, ઉદ્યોગ અને સેવા ક્ષેત્રનો વિકાસ આર્થિક રાષ્ટ્રીય વિકાસ માટેની મહત્વની શરત ગણાવી શકાય. ભારતમાં આ મુખ્ય આધાર ક્ષેત્રોનો અભ્યાસ કરવા માટે વિવિધ સૂચકાંકોનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. આ સૂચકાંકોમાં સમયાંતરે ફેરફારો થતા રહ્યા છે, જે રાષ્ટ્રીય આવકમાં ઘણા ફેરફારો લાવે છે જેની અસરો હકારાત્મક પણ હોય શકે અથવા નકારાત્મક હોય શકે. તેથી અહીં પસંદ કરવામાં આવેલ સમયગાળા દરમિયાન રાષ્ટ્રીય આવકમાં થતા ફેરફારોમાં કૃષિ અને ઓદ્યોગિક સૂચકાંકમાં થતા ફેરફારોનું પ્રમાણ કેટલું છે અને તેનાથી રાષ્ટ્રીય આવકમાં કયા પ્રકરના ફેરફારો જોઈ શક્યા છે તે જાણવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવેલ છે. અહીં ફેરફારોની વાસ્તવિક સ્થિતિ જાણવા માટે પસંદ કરવામાં આવેલ સમયગાળા દરમિયાન (વર્ષ ૨૦૧૧ થી ૨૦૨૩) કૃષિ અને ઉદ્યોગ ક્ષેત્રે થયેલા ફેરફારોને સૂચકાંક દ્વારા પ્રાપ્ત માહિતીના આધારે રાષ્ટ્રીય આવક પર કૃષિ અને ઉદ્યોગ ક્ષેત્રની અસરોને જાણવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવેલ છે.

ચાવીરૂપ શબ્દો : કૃષિ અને ઉદ્યોગ ક્ષેત્ર, સૂચકાંક, રાષ્ટ્રીય આવક, સમયગાળો

જેઈએલ ક્લાસીફિકેશન : E2,E210,E230

ગ્રામીણ વિકાસમાં આરોગ્યની ભૂમિકા: 'હરરજનબાંધુ' લેખના

સાંદર્ભે

ક્રિષ્નાબેન મહેશભાઈ ભગત

પીએચ.ડી સ્કોલર, ઈતતહાસ તિભાગ
ગૂજરાત તિદ્યાપીઠ, અમદાવાદ.
bhagatkriszna107@gmail.com
Mo. No. ૯૯૭૮૦૯૫૦૦૪

સારાંશ

આપણે જાણીએ જ છીએ કે ગામના તિકાસ માટે આતથિક, સામાજિક, સાંસ્કૃતિક, રાજકીય િગેરે પકરબળો િડે ગામનો તિકાસ થઈ શકે છે. પરંતુ આ બધા પકરબળોને િગે આપિ માટે પહેલું ધ્યાન સ્િસ્ય પર આપવું કહતાિ છે. કેમકે માનતસક અને શારીકરક સ્િસ્ય પર જો ધ્યાન દેિમાાં િએ તો ગામનો તિકાસ ગામડાને નુકસાન કયાા િગર થઈ શકે. આપણે જોઈએ કે ધરા પરના હરેક સજી િ પાાંચ તત્િનો બનેલો છે. જેમ કે ભૂતમ, ગગન, િાયુ, અન્ન, આકાશ. તેથી આપણા આજુબાજુ કે શરીરની અંદર પડેલા આ તત્િની રક્ષા કરી એ આપણો પરમ ધમા છે. જો આપણું શરીર આરોનયમય બની રહેશે તો આપણા શારીકરક અને માનતસક તિકાસની સાથે ગામનો સારો િ તિકાસ થઈ સકશે. આરોનયને લગતી કેટલીક યચકકત્સાઓ જેિ કે મનોચચકકત્સા, શારીકરક, ઔપચાકરક, તશિામ્બુ યચકકત્સા િગેરેનો ઉપયોગ કરી આરોનયને િગેિલું બનાિ ગામડાને પૂિ પરનું સ્િગા બનાિ શકાય. આ લેખમાાં આરોનયને લગતા કેટલાક લેખો ગાાંધીજીના ૧૯૩૩માાં શરૂ કરેલું સાપ્તાકહક 'હકરજન બાંધુ'માાંથી લેિમાાં આવ્યા છે જેનો અભ્યાસ કરીને આરોનયથી ગામ તિકાસ કેિ રીતના થઈ શકે તે સાંદભે રજુઆત કરિમાાં િી છે. તેમજ ગામના તિકાસ અથે આરોનય માટે લીધેલા પગલા સુચિિમાાં આવ્યા છે.

બાગાયતી પાકોનું આર્થિક વિશ્લેષણ: ગુજરાતના સંદર્ભમાં

Economic Analysis of Horticulture Crops: Context of Gujarat

પ્રિ.ડો.હેમાલીબેન એ. દેસાઈ
રોફેલ આર્ટસ એન્ડ કોમર્સ કોલેજ,વાપી.
યોગિતા બી. મિસ્ત્રી
(પીએચ.ડી. સંશોધનાર્થી)

અમૂર્ત

ભારત દેશમાં ગુજરાત રાજ્ય દિન પ્રતિદિન બાગાયતના વિકાસ માટે હરણાકાળ ભરતું જાય છે અને બાગાયત પાકો માટે ખેડૂતો ખૂબ જ પ્રોત્સાહિત થયેલ છે.બાગાયતી પાકોમાં આવેલી વૈશ્વિક ક્રાંતિ એ કૃષિ બજારમાં મહત્વનું પાસું સાબિત કરેલ છે ગુજરાત રાજ્ય બાગાયતીપાકોના ઉત્પાદનમાં દેશમાં છઠું સ્થાન ધરાવે છે. રાજ્યમાં કુલ આશરે 54.47 લાખ ખેડૂત કુટુંબો છે,જે સીધા કે આડકતરી રીતે બાગાયત પાકોની ખેતી સાથે જોડાયેલા છે. આપણું રાજ્ય ખેતીપ્રધાન રાજ્ય છે. બાગાયતી ખેતી પ્રસ્થાપિત થયા બાદ

દેશ તથા રાજ્યના આર્થિક વિકાસમાં નોંધપાત્ર વધારો જોવા મળ્યો છે. ખેતીમાત્ર ખેતી નરહેતાઉદ્યોગનો દરજ્જો હાંસલ કરેતો જ પોષણક્ષમ થઈ શકે. જે ભાવિના બાગાયત ક્ષેત્રનો ઘડતરમાં ખૂબ જ ઉપયોગી છે. ગુજરાત રાજ્યમાં વર્ષ 2007માં ફળ પાકોનું ઉત્પાદન 6.02લાખમે.ટન, શાકભાજીપાકોનુંઉત્પાદન 7.40લાખમે.ટન, ફૂલપાકોનુંઉત્પાદન 0.08 લાખમે.ટનતથામસાલા પાકોનું ઉત્પાદન 0.1લાખમે.ટન હતું.તેની સરખામણીમાં 2017માં ફળ,શાકભાજી, મસાલા તથા ફૂલપાકોનુંઉત્પાદન અનુક્રમે 9.00 લાખ મે.ટન,1.00 લાખમે.ટન તથા 0.1લાખમે.ટનહતું.પાછલા10 વર્ષોની સરખામણી કરતાં હાલમાં કુલ બાગાયતી પાકોનો વિસ્તાર, ઉત્પાદન અને ઉત્પાદકતા 135.6, 161.9 અને 119.3%વધી છે જે નોંધપાત્ર ફાળો રાજ્ય માટે સાબિત થાય છે. અગાઉજણાવ્યા મુજબ બાગાયતી પાકોનો બગાડનું પ્રમાણ ઓછું અથવા નહિવત્ કરવા માટે,વૈજ્ઞાનિક વ્યવસ્થા એટલે આંતરરાષ્ટ્રીય પ્રમાણોપ્રમાણે રોપણીથી માંડીને વપરાશ સુધીના દરેક તબક્કે નવા નિયમો અને કાર્યશૈલી અપનાવવી અનિવાર્ય છે.આપણા રાજ્યમાં તથા સમગ્ર દેશમાં સંકલિત વ્યવસ્થાઓ ગોઠવવામાં ન આવે ત્યાં સુધી ધાર્યા લક્ષ્યોહાંસલ કરવા અઘરા સાબિત થઈ શકે છે.હાલની પરિસ્થિતિઓ તથા ભવિષ્ય માટે પણ બાગાયતી ખેતીની અગત્યતા સાથે ઉજળી તકો રહેલી છે.(n.d.)

ચાવીરૂપ શબ્દો : ગુજરાત,બાગાયતી પાકો,વિકાસની સ્થિતિ.

નમોદા િજાલાના ખેડૂતોની કૃષિને સમયા એક પડકાર (સાગબારા તાલુકાના સંદર્ભમાં)

પ્રો.આર.કોઠારી
(B.A.M.A.,B.ed,GSET ECONOMIC)

પ્રાચીન કાળથી માનવીની મુખ્ય પણ જીવરચાતો કેળવવાનો કાર્ય છે અને તે છે અન્ન, વસ્ત્ર તથા આવાસ. જઠરાંન શાંત કરવા આપે માનવે િશકાર, ફળવળ, કંદમૂળ અને કાચા અન્નનો આપ્ય લીધો. જંગલો અને ગુફાઓ સદીઓ સુધી તેનું આપ્ય પથાન રહી. તેનો મોટો ભાગ ખોરાકની શોધમાં જ પચિતત થતો રવો. પ્યાર પછી પ્મિક રીતે ભટકતું વન ગુપ્તતા માનવના િપથર થવાના વ્યવસ્થા શપ થાય છે. આપે માનવથી આજના કહેવાતા સુસંકૃત આધુનિક માનવ હવે અંતરીપ માનવે પોતાની જીવરચાતો ખેતીમાં શોધવાનો વ્યવસ્થા કયવ. તે પૂણ કરવામાં સદીઓથી કૃષિનું મહવપૂણ વ્યવસ્થાન રવું છે. 18મી સદીની શપઆત સુધીમાં કૃષિ તકનીકોનું અમલીકરણ કરવામાં આપ્યું. દાણાના જપથા અને વાવેતરના છોડની પસંદગી કરવામાં આવી. જમીનના વ્યવસ્થા એકમ વમાણે ઉપજમાં ખાપસો વધારો થયો. 19મી સદીના અંત ભાગમાં અને 20મી સદીમાં યાંવિકરણમાં અને િવશેષ વપે વેકટરના આગમન સાથે ખેતીનું કામ ખૂબ ઝડપથી કરવાનું શક્ય બપ્યું, જે અગાઉના વષવમાં અશક્ય હતું. કૃષિની તાંવિકતાએ મોટું વવરવતવન આપ્યું. આ શોધોને લીધે યુનાઇટેડ વેટ, ઈઝરાયલ, જમવની, આજવવવવના અને કેટલાક અવ્ય િવકસિત રવવોના વ્યવસ્થા આધુનિક ખેતરોની કાચવવવતામાં વધારો થયો, જમીનની એકમદીઠ ઉવપાદન શપકત વધી, ઉવ્ય ગુણવવ્ વુકત વેદાશો અને ઉવપાદનમાં નવધવાવ વધારો થયો. અલબવ ઉવપાદન વાવવવક મયાવદા

સુધી પહોંચ્યું. તેમ છતાં ગુજરાત ના નમોદા િજાલના એવા કેટલાક પેશો છે જેમા ખેતીકીય કામગીરી માટે હજુ પણ કેટલીક સમસ્યાઓ અને પડકારોનો સામનો સાગબારા તાલુકા જેવા પછાત િવંતારના ખેડૂતો કરી રહ્યા છે

ગુજરાતના આદિવાસી સમુદાયમાં ગરીબીની સમસ્યા

સંજયકુમાર બી પરમાર

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ PhDવિદ્યાર્થી

સારાંશ:

માનવ સમાજનો એક મોટો વર્ગ પોતાની પાયાની લઘુતમ જરૂરીયાતોને સંતોષી શકતો નથી તે પરિસ્થિતિને ગરીબી કહેવાય. વિકાસશીલ દેશોમાં ગરીબીને નક્કી કરતાં ધોરણોમાં તફાવત જોવા મળે છે. એક તો આવક ગરીબીનો ખ્યાલ છે અને બીજો બિન-આવક ગરીબી કે આધુનિક ખ્યાલ છે. આધિનિક અર્થશાસ્ત્રીઓના મતે આવક ગરીબી એક મહત્વનું પાસું હોવા છતાં તે માનવ જીવનના એક નાના હિસ્સાનો ખ્યાલ આપે છે. કાર્ય કરવાની તથા પસંદગીની જે સ્વતંત્રતા ધનીકો પાસે ઉપલબ્ધ હોય છે તે ગરીબોને ક્યારેય હોતી નથી. આ સંશોધન પેપરમાં આદિવાસીઓમાં ગુજરાતમાં આદિવાસી સમુદાયમાં ગરીબીની સ્થિતિનો ખ્યાલ આપવામાં આવ્યો છે તથા ગરીબીના અભ્યાસોની સમીક્ષા કરવામાં આવી છે. આદિવાસીઓની ગરીબીનું કારણ આદિવાસી આજીવિકાના સ્ત્રોતો પર વસ્તીનું દબાણ, જમીન અને જંગલોનું અધિગ્રહણ, ખેતીની જમીનનું વિભાજન, સીંચાઈની ઓછી સગવડો અને રોજગારીની તકોની સિમિતતા અને જીવન જીવવાના અન્ય અધિકારો પર દબાણ વગેરે છે. આદિવાસીઓ જે તે ધરતીના મૂળ નિવાસીઓ છે, અને તે મોટાભાગે જંગલમાં રહે છે, પરંપરાગત રીતે આદિવાસીઓ જંગલ પ્રેમી છે અને તેમની આજીવિકા માટે સંપૂર્ણપણે પ્રકૃતિ પર આધારિત છે. સમયની સાથે આધુનિકીકરણ, ઔદ્યોગિકરણ, શહેરીકરણ અને સરકારની બદલાતી વિકાસ નીતિઓના લીધે પૂર્વજોની આજીવિકા અને આદિવાસીઓનો વ્યવસાય નાશ પામ્યો છે. અને તેથી જ લઘુતમ પાયાની જરૂરીયાતો સંતોષવામાં ખૂબ મુશ્કેલી પડી રહી છે તથા રાષ્ટ્રીય આંકડાઓ જોતાં દેશમાં સૌથી વધુ ગરીબી આદિવાસી સમુદાય જોવા મળે છે. આ પૃષ્ઠભૂમિ સાથે આ સંશોધન પત્ર દ્વારા આદિવાસીઓની ગરીબીને લગતા જે અભ્યાસો થાય છે તેની સમીક્ષા કરી આદિવાસી ગરીબીને સમજવાનો પ્રયાસ છે.

મહત્વના શબ્દો: ગરીબી, શિક્ષણ, આદિવાસી, રોજગારી.

તાપી અને ડાંગ જિલ્લાઓમાં સ્વ-સહાય જૂથોનો અભ્યાસ

Ms. Falguni Vasava
Research scholar, Department of economics,
Gujarat University, Ahmedabad 380009
Dr. Jignesh Kauangal
In-charge Principal of Shree Narayana college of commerce
Satellite, Ahmedabad 38001 Gujarat, India

સારાંશ:

સદીઓથી ભારતીય સંસ્કૃતિ અને સમાજના સર્વાંગી વિકાસમાં મહિલાઓનો ફાળો અતિ મહત્વનો રહ્યો છે. આજે સમતોલ વિકાસ સાધવા માટે મહિલા ઉત્થાન અનિવાર્ય બન્યો હોય તેમ જોઈ શકાય છે. ગુજરાત રાજ્યમાં મહિલાઓ સમ્માનભેર, સ્વાવલંબી પગભર અને ગૌરવપૂર્ણ જીવનની અધિકારી બને તે દિશામાં નક્કર કામગીરી થઈ રહી છે. ૧૯૯૧-૯૨માં નાબાર્ડ સ્વ-સહાય જૂથોને મોટા પાયે પ્રોત્સાહન આપવાનું શરૂ કર્યું અને તે એસ.એચ.જી. ચળવળ માટે વાસ્તવિક ટેક-ઓફ પોઈન્ટ હતો. ૧૯૯૩માં રિઝર્વ બેંક ઓફ ઇન્ડિયાએ પણ એસ.એચ.જી.એસ.ને બેંકોમાં બચન ખાતા ખોલવાની મજૂરી આપી હતી. અભ્યાસક્ષેત્ર તાપી જિલ્લામાં ૬૨ ૧૦૦૦ પુરુષે ૧૦૦૭ સ્ત્રીનું જાતિ પ્રમાણે નોંધાયું છે, જે સમસ્ત રાજ્યમાં સૌથી વધુ છે. તાપી જિલ્લામાં નેશનલ રૂરલ લાઇવલીહુડ મિશનના આધારે ચાલતા મિશનમંગલમ્ સખી-મંડળોમાં જોડાયેલ મહિલાઓનો પરિચય વિકાસ સખીમંડળમાં જોડવાના કારણે, સખીમંડળ પર તેઓના વિચારો મહિલાનું શિક્ષણ આર્થિક વ્યવસાય, ધંધા-રોજગાર અને સખી-મંડળો દ્વારા આવેલ આર્થિક સારક્ષતા કે નિર્ધરતા વિષે સંશોધન કરવામાં આવશે. તાપી જિલ્લામાં સખી-મંડળની વિગત વિહંગાવલોકન સ્વરૂપે પ્રસ્તુત સંશોધન કરવામાં આવ્યું છે.

તાપી જિલ્લામાં વાવેતર વિસ્તાર અને ઉત્પાદન

Mr. Amit A. Valvi
Research Scholar, Department of Economics,
Gujarat University Ahmedabad
Dr. Deepak S. Bhavsar
Assistant Professor,
Bhartiya Vidya Bhavan's Sheth R.A College of
Arts and Commerce, Ahmedabad

ટુંકસાર

વિશ્વના વિવિધ દેશોના આર્થિક ઇતિહાસનો અભ્યાસ કરતા જણાવા મળે છે કે તેમના આર્થિક વિકાસમાં ખેતીક્ષેત્રે ખૂબ જ મહત્વનું યોગદાન આપ્યું છે. ગ્રામીણ વસ્તી વધુ ધરાવતા દેશોમાં કૃષિ વિકાસ અત્યંત મહત્વનો હોય છે. ભારત દેશમાં ગ્રામ્ય વસ્તી વધુ છે જે રોજગારી માટે કૃષિ પર આધાર રાખે છે તેથી અન્ય ક્ષેત્રોના વિકાસ પહેલા કૃષિક્ષેત્રના વિકાસ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવું આવશ્યક છે. તાપી જિલ્લામાં કુલ વસ્તીમાંથી 90.15 ટકા વસ્તી ગ્રામીણ છે અને રોજગારી માટે કૃષિ અને સંલગ્ન પ્રવૃત્તિઓ પર આધાર રાખે છે. તેથી તાપી જિલ્લામાં કૃષિ ક્ષેત્રમાં વાવેતર વિસ્તાર અને ઉત્પાદનની સ્થિતિનો અભ્યાસ સંશોધન પેપરમાં હાથ ધર્યો છે. યાવીરૂપ શબ્દો -વાવેતર વિસ્તાર, કૃષિ ઉત્પાદન, અનાજ, કઠોળ, તેલીબિયા, બાગાયતી પાકો

ગ્રામીણ રૂપાંતરણની પ્રક્રિયા અને માનવ વિકાસ: બોટાદ જીલ્લાના સંદર્ભમાં

ડૉ.સોનલ ધુધાભાઈ અંપડિયા
અર્થશાસ્ત્ર પારંગત (M.A), મદદનીશ પ્રાધ્યાપક,
શ્રીમતી એચ.બી.સંઘવી મહિલા કોલેજ, રાજુલા

Abstract:

આ અભ્યાસમાં ગ્રામીણ રૂપાંતરણ અને માનવ વિકાસ વિશે રજૂઆત કરવામાં આવી છે. ગ્રામીણ વિકાસ, કૃષિ રૂપાંતરણ અને માળખાકીય રૂપાંતરણની રજૂઆત કરવામાં આવેલ છે. ગ્રામીણ રૂપાંતરણને સમજાવવા માટે માનવ વિકાસના નિર્દેશકોના આધાર લેવામાં આવેલ છે જે નિર્દેશકોમાં આવક આંક, શિક્ષણ આંક, આરોગ્ય આંક, ટેકનોલોજી આંક, ભવિષ્ય સ્થિરતા આંક અને Exposure સૂચકાંકનો સમાવેશ કરેલ છે. આ અભ્યાસમાં બોટાદ જીલ્લાના 8 ગામોને પસંદ કરીને 308 કુટુંબો પસંદ કરવામાં આવેલ છે જેમાંથી 18 વર્ષથી મોટી ઉંમરનાં 1484 વ્યક્તિનો અભ્યાસ કરવામાં આવેલ છે. પસંદ કરેલ વિસ્તારમાં શિક્ષણ, આરોગ્ય અને આવક સૂચકાંકનું પ્રમાણ સારું જોવા મળે છે જે, ત્રણેય સૂચકાંક એ માનવ વિકાસનો પણ નિર્દેશ કરે છે. પરંતુ ટેકનોલોજી આંક, ભવિષ્ય સ્થિરતા આંક અને Exposure સૂચકાંકનું પ્રમાણ ઓછું જોવા મળે છે.

વિમુક્ત સમુદાયમાં આવેલ ગ્રામીણ પરિવર્તન

દેવેન્દ્ર જી. સોલંકી Ph.D.
મુલાકાતી અધ્યાપક

શ્રી એચ.કે.કોમર્સ કોલેજ, અમદાવાદ

Abstract:

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં વિમુક્ત સમુદાયમાં આવેલ પરિવર્તનનો અભ્યાસ કરવામાં આવેલ છે. આ સમુદાયને અંગ્રેજોએ અપરાધી જનજાતિ તરીકે કલંકિત કર્યા હતા. દેશ સ્વતંત્ર થતાં આયંગાર સમિતિની ભલામણોને ધ્યાનમાં રાખીને તેમને અપરાધમાંથી મુક્ત કરીને, વિમુક્ત સમુદાય તરીકે ઓળખવામાં આવ્યા હતા. આ સમુદાય ખાસ કરીને ગ્રામીણ વિસ્તારોમાં વસવાટ કરતાં સમુદાયો છે અને એક ગામથી બીજે ગામ સ્થળાંતર કરીને પોતાનું ગુજરાન ચલાવે છે. આ સમુદાયમાંથી કેટલાક વર્ગો ગ્રામીણ વિસ્તારોમાંથી શહેરી વિસ્તારોમાં પણ રોજગાર અર્થે સ્થળાંતર કરતાં જોવા મળે છે.

Key words: વિમુક્ત સમુદાય, ગ્રામીણ પરિવર્તન, વિમુક્ત સમુદાયની સ્થિતિ.